

Raming werkgelegenheid provincie Noord- Brabant

eib

Economisch Instituut
voor de Bouw

Raming werkgelegenheid provincie Noord-Brabant

Het auteursrecht voor de inhoud berust geheel bij de Stichting Economisch Instituut voor de Bouw. Overnemen van de inhoud (of delen daarvan) is uitsluitend toegestaan met schriftelijke toestemming van het EIB. Het is geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in artikelen en dergelijke, mits daarbij de bron duidelijk en nauwkeurig wordt vermeld.

September 2014

Raming werkgelegenheid provincie Noord- Brabant

dr. R. Semenov
drs. M.V. Zuidema

Inhoudsopgave

1	Inleiding	7
2	Werkgelegenheidsraming	9
2.1	Werkgelegenheidsstatistiek	9
2.2	Opbouw van de raming	10
2.3	Demografie als onderdeel van de raming	10
2.4	Toelichting op de gebruikte methode	12
2.5	Resultaten werkgelegenheidsprognose	13
2.6	Gevoeligheden en onzekerheden	18
3	Regionale participatiegraden naar leeftijdsgroepen	21
4	Raming naar sectoren	25
4.1	Methodiek	25
4.2	Resultaten	27
4.2.1	Vergelijking provincies en WLO	28
4.2.2	Ramingen naar RRO regio	29
4.2.3	Economische clusters	34
	Literatuur	45
	Bijlage A COROP vs RRO	47
	Bijlage B WLO studie	49
	Bijlage C Vergelijking CBS en LISA	51
	Bijlage D Regionale pendel provincie Noord-Brabant	53
	EIB-publicaties	57

1 Inleiding

De provincie Noord-Brabant heeft het Economisch Instituut voor de Bouw (EIB) gevraagd om een regionale werkgelegenheidsprognose op te stellen. Dit gebeurt in het kader van de eenmaal per bestuurstermijn op te stellen behoefte-ramingen voor kantoren en bedrijventerreinen.

Hierbij zal gebruik gemaakt worden van het werkgelegenheidsmodel van het EIB. Het model is in 2012 ontwikkeld in opdracht van het ministerie van I&M. Dit was in het kader van de EIB Kantorenmonitor, waar voor Nederland regionale kantorenprognoses zijn opgesteld. Het werkgelegenheidsmodel is recent verder ontwikkeld binnen het nog lopende EIB project 'Investeren in Nederland' in opdracht van het Ministerie van BZK, Aedes en Bouwend Nederland. De (concept) demografische prognose 2014 van de provincie Noord-Brabant vormt het uitgangspunt van de werkgelegenheidsraming.

Doelstelling

Doel is om inzicht te krijgen in de verwachte werkgelegenheidsontwikkeling in de vier RRO regio's in Noord-Brabant tot en met 2040. De raming wordt gegeven naar economische hoofdsectoren volgens de Standaard Bedrijfsindeling (SBI) van het CBS. Aanvullend is een raming gegeven naar zes Brabantse economische clusters.

Het onderzoek leidt tot werkgelegenheidsramingen naar sectoren met jaarcijfers 2010-2040 op het niveau van de RRO gebieden in tabellen, die in Excel zijn aangeleverd. De resultaten dienen als basis voor de projectenprognose kantoren en bedrijventerreinen.

Alle ramingen worden vanaf het regionale schaalniveau van de RRO regio opgebouwd. Dat betekent dat om tot de resultaten voor de provincie te komen, de regioramingen geaggregeerd worden.

Onderzoeksvragen

- Wat is het algemene beeld van de werkgelegenheidsontwikkeling voor de provincie Noord-Brabant?
- Wat is de werkgelegenheidsraming per RRO regio?
- Hoe kunnen verschillen tussen regio's worden verklaard?
- Wat zijn de werkgelegenheidsramingen naar economische sector?

Leeswijzer

In deze notitie worden de uitkomsten van de regionale werkgelegenheidsramingen en de gebruikte methodiek en aannames verantwoord. Deze notitie maakt het mogelijk om binnen de deelprojecten kantoren en bedrijventerreinen waar nodig de resultaten en regionale verschillen in werkgelegenheidsontwikkeling naar sector te duiden. De interpretatie van de resultaten is echter niet het hoofddoel van dit rapport.

In hoofdstuk 2 wordt de werkgelegenheidsraming naar regio gepresenteerd. Hier wordt ook een toelichting op gegeven, worden belangrijke onzekerheden en gevoeligheden uitgelicht en worden inzichten gedeeld hoe tegen scenario's aan kan worden gekeken. In hoofdstuk 3 worden de uitgangspunten rond participatiegraden nader toegelicht. In hoofdstuk 4 wordt een verdeling van de werkgelegenheid naar economische sector gepresenteerd. In vier bijlagen wordt achter-eenvolgens ingegaan op de regio indelingen COROP en RRO, de verhouding van de ramingen tot de WLO studie, de relatie van de gebruikte cijfers met LISA en achterliggende pendelgegevens.

Achterliggend zijn de data overzichten in Excel aan de provincie overhandigd.

2 Werkgelegenheidsraming

In dit hoofdstuk wordt de werkgelegenheidsraming gepresenteerd. Deze raming is opgesteld op basis van aannames ten aanzien van bijvoorbeeld werkloosheid, participatiegraad van de beroepsbevolking en pendel van werkgelegenheid tussen regio's. De (concept) demografische prognoses van de provincie vormen het vertrekpunt.

2.1 Werkgelegenheidsstatistiek

Het vaststellen van regionale werkgelegenheidscijfers is ingewikkeld. Er zijn verschillende bronnen beschikbaar. LISA biedt een werkgelegenheidsstatistiek met draagvlak in de regio's. LISA bouwt deze statistiek op vanuit een enquête onder bedrijven.

De basis voor de Nederlandse economische statistiek legt het CBS. Landelijk gezien heeft het CBS een 'sluitende' boekhouding. De werkgelegenheid die het CBS voor de Nationale rekeningen berekent, komt het dichtst bij de werkelijke werkgelegenheid. Het nadeel is dat gegevens regionaal minder gedetailleerd beschikbaar zijn. Met de wel beschikbare CBS en UWV gegevens, wordt de regionale werkgelegenheid daarom zo goed mogelijk benaderd. Deze aanvullende informatie is voor het jaar 2008 kwalitatief relatief goed. Vandaar dat we voor dat jaar met grote zekerheid kunnen zeggen wat toen regionaal de werkgelegenheid was. In het onderzoek is het jaar 2008 daarom als ijkpunt gebruikt.

Het jaar 2012 biedt een ander ijkpunt. Het EIB heeft de regionale werkgelegenheid ook voor dat jaar berekend. Dat betekent dat we met alle informatie die er is (CBS en UWV data) de werkgelegenheid vaststellen. Dit heeft niet zozeer het karakter van een raming, als wel een schatting van de feitelijke werkgelegenheid in dat jaar. Het belangrijkste verschil met de berekening voor 2008 is, dat we iets minder zeker zijn over de pendel vanwege tussentijdse definitiewijzigingen in deze registratie. Verder blijft de basis hetzelfde: de Nationale rekeningen statistiek van het CBS die landelijk geaggregeerd weer een sluitende boekhouding geeft.

Voor 2013 zijn er echter nog zo weinig CBS/UWV gegevens over de arbeidsmarkt beschikbaar, dat de werkgelegenheidsberekening voor dat jaar nog niet goed is te maken. LISA gegevens zijn er al wel voor het jaar 2013.

De CBS/UWV statistieken bieden geen betere of slechtere statistiek dan LISA. LISA gegevens zijn in dit onderzoek ook gebruikt. In dit onderzoek hebben we de sectoraandelen gebaseerd op de LISA data. Voor het vaststellen van de regionale werkgelegenheid sluiten we echter aan bij de definities vanuit de Nationale rekeningen van het CBS. De onderlinge verschillen zijn voor Noord-Brabant overigens beperkt, zoals we in bijlage C toelichten.

Prognose kantoren en bedrijventerreinen

In de deelprojecten prognose bedrijventerreinen en kantoren zal gebruik worden gemaakt van LISA gegevens. De LISA statistiek biedt historische gegevens en werkgelegenheidsinformatie tot op sector- en adresniveau. Deze micro gegevens worden gebruikt in de deelprojecten en zijn bij het CBS minder eenvoudig te ontsluiten. De in dit traject geraamde werkgelegenheidstrend is eenvoudig te relateren aan de LISA registratie. De raming in deze notitie wordt binnen deze deelprojecten daarom 'geschaald' aan de LISA cijfers. Dit schalen levert een consistente werkgelegenheidsraming op basis van de definities van LISA.

In bijlage C wordt de verhouding tussen de CBS en LISA cijfers verder toegelicht.

2.2 Opbouw van de raming

Om werkgelegenheid te duiden wordt in dit onderzoek een aantal definities gebruikt.

De potentiële beroepsbevolking

De bevolking in de leeftijd van 15 tot en met 75 jaar exclusief personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen. In de statistieken van het CBS wordt vaak nog een bovengrens van 65 jaar gehanteerd voor de beroepsbevolking. Net als het CPB hanteert het EIB een bovengrens van 75 jaar, om rekening te kunnen houden met een toenemende arbeidsparticipatie van oudere werknemers in de toekomst.

De beschikbare beroepsbevolking

Alle personen (15 tot 75 jaar) die:

- ten minste twaalf uur per week werken, of
- werk hebben aanvaard waardoor ze ten minste twaalf uur per week gaan werken, of
- verklaren ten minste twaalf uur per week te willen werken, daarvoor beschikbaar zijn en activiteiten ontplooiën om werk voor ten minste twaalf uur per week te vinden.

De beschikbare beroepsbevolking is gelijk aan de werkzame beroepsbevolking plus de geregistreerde werkloosheid.

De werkzame beroepsbevolking

Alle inwoners van de regio tussen 15 en 75 jaar die betaald werk hebben van 12 of meer uur per week.

Werkgelegenheid

Het aantal personen met een hoofd baan van minimaal 12 uur per week in de regio.

Pendel

De regionale werkgelegenheid heeft betrekking op de regio waarin deze arbeid ook daadwerkelijk wordt verricht. De regionale werkgelegenheid is de regionale beroepsbevolking die zelf ook in de regio werkzaam is, opgeteld met de als werkzaam geregistreerd zijnde beroepsbevolking van buiten de regio - de inkomende pendel. Internationale pendel of andere werknemers die niet bij UWV staan geregistreerd, vallen hier niet onder. De verhouding tussen de verschillende begrippen is weergegeven in figuur 2.1.

2.3 Demografie als onderdeel van de raming

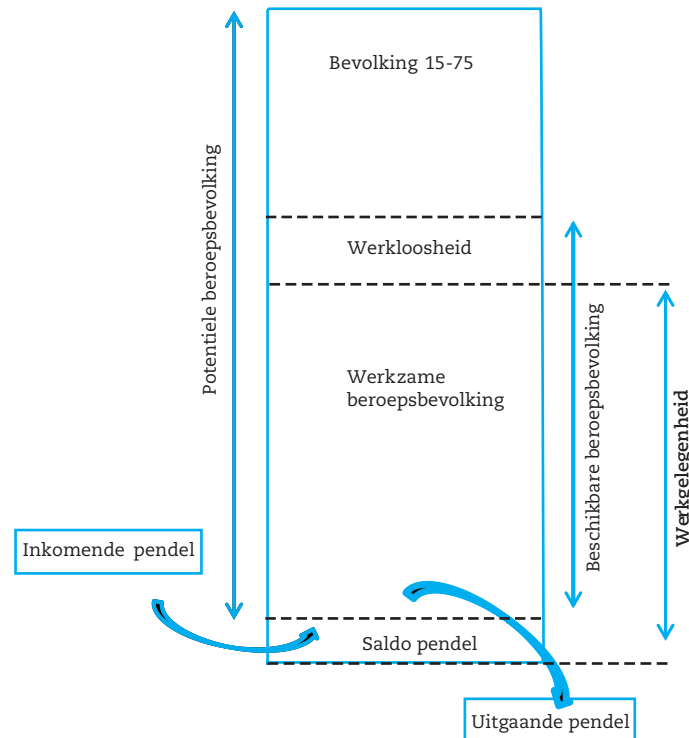
Een werkgelegenheidsraming met als vertrekpunt de verwachte ontwikkeling van de beroepsbevolking is te zien als een raming vanuit het aanbod. Het belangrijke voordeel in dit geval is dat de consistentie tussen de prognose van de werkgelegenheid en de demografische prognoses van de provincie bewaard blijft.

Een raming vanuit de demografie werpt de vraag op of de verwachte economische groei wel voldoende verwerkt is. PBL heeft daar de achterliggende jaren verschillende onderzoeken naar gedaan. PBL constateert dat voor veel regio's een economische prognose de daadwerkelijke werkloosheidsontwikkeling matig heeft voorspeld. De demografische prognoses blijken betrouwbaarder.

Voor het CPB en PBL is dit mede aanleiding geweest de shift en share prognoses die in 2005 (WLO studie) zijn gegeven, niet meer te actualiseren. De recente regionale verkenningen van het PBL richten zich op de demografie.

De discrepantie tussen demografische ontwikkeling en werkgelegenheidsontwikkeling geldt echter met name de Randstedelijke regio's. Buiten de Randstad lijken demografische en economische groeiscenario's de werkgelegenheidsontwikkeling beide goed te voorspellen (PBL 2014). Er is dus een argument om met economische groei rekening te houden in het voorspellen van de werkgelegenheid in de provincie Noord-Brabant.

Figuur 2.1 Verhouding tussen beroepsbevolking en werkgelegenheid per regio

Bron: EIB

Er is in dit traject echter gekozen om de raming te baseren op de verwachte ontwikkeling van de beroepsbevolking:

- De analyses van PBL laten zien dat beide manieren van voorspellen elkaar (buiten de Randstad) in de praktijk niet veel lijken te ontlopen als het gaat om het goed kunnen voorspellen van de daadwerkelijke werkgelegenheidsontwikkeling.
- De consistentie met de demografische prognose van de provincie blijft bewaard. Bij een afwijkende werkgelegenheidsprognose komen in feite de gehanteerde aannames rond (binnenlandse en buitenlandse) migratie, pendel en geboorten binnen de demografische prognoses ter discussie te staan.
- Ook deze raming vanuit het aanbod wordt impliciet in belangrijke mate al bepaald door de economie. De prognose van de (beroeps)bevolking is veelal bepaald op basis van historische trends. De historische ontwikkeling van migratie en op langere termijn zelfs geboortecijfers worden in belangrijke mate bepaald door de (regionale) economische ontwikkeling.
- Verder analyseren en gebruiken we voor onze ramingen de verwachte ontwikkeling van de participatiegraden, de pendel en de werkloosheid. Deze zijn economisch gedreven.
- De analyse levert een verwachte omvang van de regionale werkgelegenheid. Hoe deze zich zal verdelen over de economische sectoren in de regio is bepaald op basis van historische trends en inzichten van CPB en PBL.

2.4 Toelichting op de gebruikte methode

De werkgelegenheid is zoals gezegd gedefinieerd als het aantal personen met een hoofdbaan van minimaal 12 uur per week. Het bepalen van de werkgelegenheid in een regio vraagt deels om een bewerking van bestaande gegevens. Er bestaat in Nederland geen integrale registratie van de regionale werkgelegenheid¹.

Navolgend een toelichting op welke wijze tot de ramingen van de werkgelegenheid is gekomen. De methodiek is conform het schema in figuur 2.1.

1. Raming van de potentiële beroepsbevolking 15-75

Zowel de totale bevolking als de bevolking in inrichtingen e.d. is overgenomen uit de (concept) demografische raming van de provincie. In deze raming is de bevolking in inrichtingen e.d. echter niet uitgesplitst naar mannen en vrouwen. Deze uitsplitsing is gemaakt op basis van de landelijke bevolkingsprognose van het CBS (het aandeel van vrouwen voor een gegeven leeftijdsgroep in een gegeven prognosejaar) en de afwijking van de situatie in de regio van het landelijke gemiddelde in het verleden.

2. Raming van de beschikbare beroepsbevolking

De beschikbare beroepsbevolking is dat deel van de bevolking 15-75 dat participeert op de arbeidsmarkt (participatiegraad). In hoofdstuk 3 komen de verwachte regionale participatiegraden verder aan de orde. De actuele beroepsbevolking en de werkzame beroepsbevolking naar geslacht en leeftijd zijn berekend op basis van gegevens uit de CBS Enquête beroepsbevolking.

De beschikbare beroepsbevolking wordt afzonderlijk berekend voor niet-westerse allochtonen en voor de overige bevolking. De verdeling is gemaakt op basis van de demografische raming van de provincie. In deze raming is de bevolking naar etniciteit niet uitgesplitst naar mannen en vrouwen. Deze uitsplitsing is in dit onderzoek aanvullend gemaakt op basis van de regionale bevolkingsprognose 2011-2060 van het CBS.

3. Werkloosheidsraming

De evenwichtswerkloosheid in Nederland ligt in de laatste decennia op het niveau van circa 5%². Onder een evenwichtswerkloosheid wordt normaal gesproken verstaan de wenselijke werkloosheid om de arbeidsmarkt goed te kunnen laten functioneren, bijvoorbeeld om een efficiënte invulling van vacatures te houden.

De werkloosheidsniveaus in de WLO-scenario's 'Strong Europe' (SE) en 'Transatlantic Market' (TM) liggen met 5,2% en 4,7% rond dit niveau. In deze studie is van een 'frictiewerkloosheid' van 5% in de geraamde jaren uitgegaan. Voor het jaar 2020, als gevolg van de doorwerking van de crisis, is een hogere werkloosheid van 5,5% verondersteld.

De raming van werkloosheid in de regio's van Noord-Brabant is gebaseerd op de vertaling van de landelijke percentages naar het werkloosheidsniveau in de drie landsdelen in de WLO-studie: Randstad, Overgangszone (Gelderland, Flevoland en Noord-Brabant) en Overig Nederland.

Ondanks de afname van landelijke werkloosheid tussen 2020 en 2030 neemt de werkloosheid in de Overgangszone in deze periode toe van 5,3% naar 5,4% in het SE-scenario en van 4% naar 4,5% in het TM-scenario. Hierdoor ligt de in deze studie veronderstelde werkloosheid in de Overgangszone zowel in 2020 als in latere jaren op het niveau van ongeveer 5%. In Noord-Brabant liggen de percentages dan weliswaar iets lager, maar absoluut gezien zal ten opzichte van 2008 overal sprake zijn van een hogere werkloosheid.

1 De banen van werknemers worden door het UWV integraal geregistreerd, op basis waarvan het CBS werkgelegenheid van werknemers per gemeente rapporteert. Dit is echter zonder onderscheid naar banen van minder en meer dan 12 uur per week, en niet naar geslacht en leeftijd. Tot 2009 rapporteerde het CBS het aantal hoofdbanen, waarbij per persoon één baan werd geteld. Vanaf dat jaar wordt het onderscheid naar hoofdbanen en niet-hoofdbanen niet meer gemaakt. Om deze reden is 2008 als het basisjaar voor de raming genomen.

2 Een studie van het CPB (Lunsing, 2011) vindt dat in 1989-2011 de evenwichtswerkloosheid tussen 4% en 6% fluctueerde.

4. Pendel

De werkgelegenheid wordt berekend als werkzame beroepsbevolking plus het saldo van de in- en uitgaande pendel.

De pendel vanuit de ene regio naar een andere regio is gebaseerd op het aandeel van het aantal vertrekkende werknemers uit de eerste regio. Dit aandeel is in de raming constant gehouden op het niveau van 2011 (het laatst bekende jaar). Voor de regio Zuidoost was in dat jaar het pendelsaldo relatief hoog ten opzichte van de voorgaande jaren. In deze voorgaande jaren is echter een toenemende trend zichtbaar, op basis waarvan het aannemelijk wordt gevonden dat het hoge pendelsaldo ook richting de toekomst wordt vastgehouden. De geanalyseerde CBS cijfers staan in bijlage D.

Met structurele verschuivingen in de pendel is dus geen rekening gehouden. De veronderstelling hierbij is dat bij structurele verschuivingen in de pendelstromen tegenkrachten zullen gaan ontstaan. Zo kan congestie een probleem worden of kunnen er aanpassingen komen via nieuwe ontwikkelingen op de woningmarkt.

Over de pendel van zelfstandigen en pendel over de landsgrens is weinig bekend. Verondersteld wordt dat een zelfstandige woonachtig in een RRO niet structureel in een andere RRO werkzaam is, en dat de landsgrensoverschrijdende pendel per saldo nul is.

5. Regionale vertaling van de raming

De participatiegraden en werkloosheidscijfers zijn specifiek voor de RRO regio's geraamd. De basis bestaat, zoals gezegd, uit landelijke trends of de trends zoals het CPB deze raamt in de WLO Studie voor de drie landsdelen. De regionale vertaling gebeurt op basis van de historische verhouding tussen de regionale en de landelijke ontwikkeling (de regionale parameter).

Deze verhouding tussen de regionale en bovenregionale parameters is gebaseerd op de informatie zoals die voor het basisjaar 2008 beschikbaar was. In 2008 was bijvoorbeeld 62,8% van de mannen tussen 55 en 65 jaar in Nederland beschikbaar voor werk; in Noordoost-Brabant was dit 60,0%. De participatiegraad van mannen tussen 55 en 65 jaar bedraagt dan voor Noordoost-Brabant 95,5% van het landelijk gemiddelde. Deze verhouding wordt ook voor de raming gebruikt. In 2020 is de participatie in Nederland op 75,4% geraamd. In Noordoost-Brabant zal deze dan 95,5% van 75,4% betreffen, dit is 72,1%.

De regionale werkloosheid wordt op dezelfde manier bepaald. De geraamde werkloosheid in een regio wordt bepaald vanuit het werkloosheidspercentage dat het CPB in de WLO Studie raamt voor het landsdeel waar Noord-Brabant onder valt (Overgangszone) en het regionale verhoudingsgetal. Dit betekent voor Noord-Brabant dat de werkloosheid procentueel gezien iets lager ligt dan landelijk. Op dit moment geldt dat ook voor Noordoost- en Zuidoost-Brabant; de percentages in Midden- en West-Brabant wijken niet veel af van het landelijke gemiddelde.

2.5 Resultaten werkgelegenheidsprognose

In de provincie Noord-Brabant heeft de bevolking tussen 15 en 75 jaar een omvang van 1.859.000 in 2012. De verwachting is dat deze bevolkingsgroep tot 2020 nog beperkt groeit, met gemiddeld 0,2% per jaar. Na 2020 volgt stabilisatie, waarna de bevolking 15-75 in 2040 1.781.000 bedraagt. In tabel 2.1 staan de resultaten van de prognose voor Noord-Brabant samengevat.

De participatiegraad in de provincie bedraagt 63,6% in 2012. De verwachting is dat onder invloed van vastgesteld beleid en een toenemende vitaliteit van ouderen de participatiegraad geleidelijk oploopt tot 65,9% in 2040. Dit is echter onvoldoende om op lange termijn te voorkomen dat de groei van de beroepsbevolking stagneert. De beroepsbevolking blijft naar verwachting nagenoeg gelijk van 1.182.000 in 2012 naar 1.174.000 in 2040.

Als de beroepsbevolking wordt gecorrigeerd voor de werkloosheid, levert dat de werkzame beroepsbevolking op. Uitgaande van een evenwichtige arbeidsmarkt, bedraagt de werkloosheid op langere termijn iets meer dan 50.000 (een percentage van 4,8%).

Tabel 2.1 Werkgelegenheidsprognose Noord-Brabant

		2008	2012	2020	2030	2040				
			% pj	% pj	% pj	% pj		% pj		
Bevolking 15-75	dzd	1.835	0,32	1.859	0,24	1.895	-0,27	1.844	-0,35	1.781
Bruto participatie	%	63,7	-0,04	63,6	0,27	64,9	0,05	65,3	0,10	65,9
Beroepsbevolking	dzd	1.168	0,29	1.182	0,51	1.231	-0,22	1.204	-0,25	1.174
Werkloosheid	dzd	38	6,85	50	0,95	54	1,03	59	-1,26	52
Werkzame beroepsbevolking	dzd	1.130	0,04	1.132	0,49	1.177	-0,28	1.145	-0,20	1.122
Pendel inkomend	dzd	108	0,93	112	0,04	112	-0,24	109	-0,20	107
Pendel uitgaand	dzd	116	0,90	120	0,38	124	-0,34	120	-0,23	117
Werkgelegenheid	dzd	1.122	0,04	1.123	0,45	1.165	-0,27	1.134	-0,20	1.112

Bron: Provincie Noord-Brabant, CBS, EIB

Van de werkzame beroepsbevolking werkt een deel buiten de eigen provincie. Deze uitgaande pendel bedraagt 120.000 in 2012. Er is in de analyses van uitgegaan dat geen grote verschuivingen optreden in de pendel. In 2040 komt de uitgaande pendel dan op 117.000. Tegenover de uitgaande pendel staat de inkomende pendel. Dat wil zeggen dat een deel van de werkgelegenheid in de provincie wordt ingevuld door werknemers van buiten de provincie. Aangezien de uitgaande pendel wat hoger ligt dan de ingaande pendel, ligt de werkgelegenheid in de provincie iets lager dan de werkzame beroepsbevolking. De verwachting is dat de werkgelegenheid tot 2020 groeit met gemiddeld 0,45% per jaar. Na 2020 volgt een licht krimpende werkgelegenheid.

Regionale verdeling

De werkgelegenheidsanalyse voor de provincie Noord-Brabant is opgebouwd vanuit een onderzoek naar de werkgelegenheid in de RRO gebieden. In de tabellen 2.2 tot en met 2.5 volgen de uitkomsten voor de RRO gebieden.

De regio West-Brabant heeft met 332.000 de op één na hoogste beroepsbevolking in de provincie (tabel 2.2). De regio wordt echter gekenmerkt door een relatief hoge werkloosheid en een hogere uitgaande dan inkomende pendel. Ondanks een in de toekomst naar verwachting weer afnemende werkloosheid, komt de werkgelegenheid hierdoor relatief iets lager uit.

De regio Midden-Brabant is wat betreft bevolkingsomvang en werkgelegenheid de kleinste regio (tabel 2.3). De regio onderscheidt zich door de naar verwachting relatief gunstige werkgelegenheidsontwikkeling. Tot 2020 ligt de gemiddelde groei met 0,7% per jaar het hoogst in de provincie. Ook na 2020 blijft de ontwikkeling met respectievelijk -0,2% en -0,1% het hoogst van de RRO gebieden. Deels komt dit door de relatief gunstige bevolkingsgroei, tegelijkertijd neemt ook de participatiegraad door een relatief jongere bevolkingsopbouw wat harder toe dan in de rest van de provincie (samenstellingseffect).

Tabel 2.2 Werkgelegenheidsprognose RRO West-Brabant

		2008	2012	2020	2030	2040				
			% pj	% pj	% pj	% pj				
Bevolking 15-75	dzd	513	0,33	520	0,16	527	-0,35	509	-0,43	487
Bruto participatie	%	64,3	-0,20	63,8	0,32	65,4	0,07	65,8	0,09	66,4
Beroepsbevolking	dzd	329	0,13	332	0,48	344	-0,28	335	-0,34	324
Werkloosheid	dzd	11	11,39	16	-1,14	15	0,92	16	-1,31	14
Werkzame beroepsbevolking	dzd	319	-0,32	315	0,56	329	-0,34	318	-0,29	309
Pendel inkomend	dzd	52	1,13	54	0,28	56	-0,11	55	-0,12	54
Pendel uitgaand	dzd	69	1,11	72	0,47	75	-0,38	72	-0,30	70
Werkgelegenheid	dzd	301	-0,40	297	0,53	310	-0,29	301	-0,26	293

Bron: Provincie Noord-Brabant, CBS, EIB

Tabel 2.3 Werkgelegenheidsprognose RRO Midden-Brabant

		2008	2012	2020	2030	2040				
			% pj	% pj	% pj	% pj				
Bevolking 15-75	dzd	294	0,42	299	0,30	306	-0,20	300	-0,22	293
Bruto participatie	%	64,2	-0,21	63,7	0,44	66,0	0,11	66,7	0,05	67,0
Beroepsbevolking	dzd	188	0,21	190	0,74	202	-0,09	200	-0,17	197
Werkloosheid	dzd	7	8,39	10	0,77	10	0,80	11	-1,27	10
Werkzame beroepsbevolking	dzd	181	-0,15	180	0,74	191	-0,14	189	-0,11	187
Pendel inkomend	dzd	39	2,35	43	0,31	44	-0,27	42	-0,20	42
Pendel uitgaand	dzd	41	0,18	41	0,67	43	-0,17	43	-0,12	42
Werkgelegenheid	dzd	179	0,33	182	0,66	192	-0,16	188	-0,12	186

Bron: Provincie Noord-Brabant, CBS, EIB

In Noordoost-Brabant bedraagt de bevolking tussen 15 en 75 in 2012 481.000 (tabel 2.4). De participatiegraad in deze regio is met 64,4% het hoogst van de provincie, waardoor de beroepsbevolking op 310.000 uitkomt in 2012. Gegeven de werkloosheid van 11.000 en een licht negatief pendelsaldo komt de werkgelegenheid in 2012 uit op 291.000. De werkgelegenheid ontwikkelt zich naar verwachting gelijkmatig om na een lichte toename in 2020 weer af te nemen tot 283.000 in 2040.

Tabel 2.4 Werkgelegenheidsprognose RRO Noordoost-Brabant

		2008	2012	2020	2030	2040				
		% pj		% pj		% pj				
Bevolking 15-75	dzd	475	0,29	481	0,28	492	-0,29	478	-0,37	461
Bruto participatie	%	63,9	0,22	64,4	0,02	64,6	0,04	64,8	0,13	65,6
Beroepsbevolking	dzd	304	0,51	310	0,31	318	-0,25	310	-0,24	303
Werkloosheid	dzd	9	5,90	11	1,79	12	1,30	14	-1,26	12
Werkzame beroepsbevolking	dzd	295	0,34	299	0,25	305	-0,32	296	-0,19	290
Pendel inkomend	dzd	63	-0,63	61	0,30	63	-0,26	61	-0,19	60
Pendel uitgaand	dzd	64	2,01	70	0,20	71	-0,36	68	-0,20	67
Werkgelegenheid	dzd	294	-0,24	291	0,27	297	-0,29	289	-0,19	283

Bron: Provincie Noord-Brabant, CBS, EIB

Zuidoost-Brabant (tabel 2.5) is wat bevolking tussen 15 en 75 jaar betreft de grootste regio. In 2012 bedraagt de omvang van dit deel van de bevolking 559.000. In 2040 komt de omvang op 539.000. Hoewel de participatiegraad in Zuidoost-Brabant wat lager ligt dan gemiddeld, ligt ook de werkgelegenheid beduidend hoger dan in de andere RRO gebieden. Deze regio heeft dan ook als enige een duidelijk positief pendelsaldo, dat zoals gezegd naar de toekomst toe constant is gehouden.

Tabel 2.5 Werkgelegenheidsprognose RRO Zuidoost-Brabant

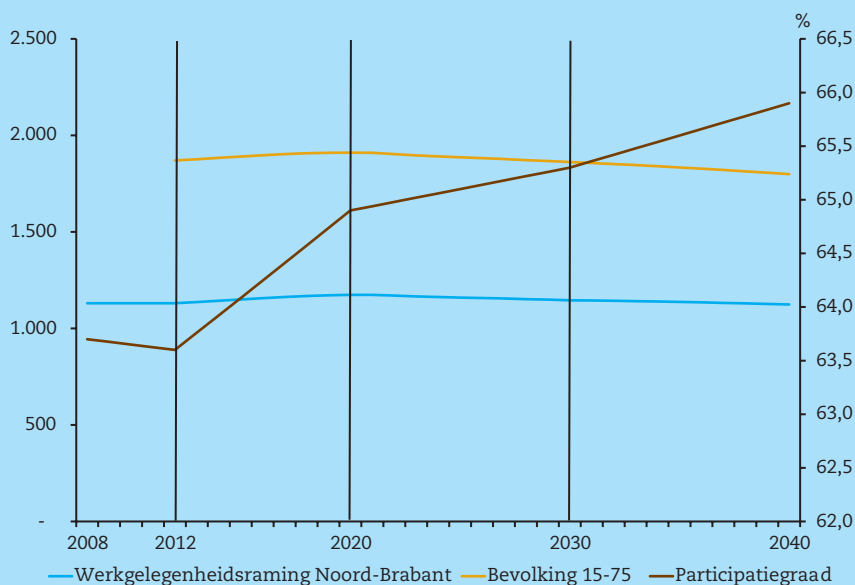
		2008	2012	2020	2030	2040		2008	2012	2020	2030	2040
			% pj	% pj	% pj	% pj						
Bevolking 15-75	dzd	553	0,29	559	0,25	570	-0,23	558	-0,34	539		
Bruto participatie	%	62,6	-0,01	62,6	0,33	64,3	0,02	64,4	0,12	65,2		
Beroepsbevolking	dzd	346	0,28	350	0,58	367	-0,21	359	-0,22	351		
Werkloosheid	dzd	12	1,84	13	2,77	16	1,07	18	-1,20	16		
Werkzame beroepsbevolking	dzd	334	0,23	338	0,49	351	-0,27	342	-0,17	336		
Pendel inkomend	dzd	58	2,52	65	0,11	65	-0,41	62	-0,27	61		
Pendel uitgaand	dzd	47	0,93	48	0,38	50	-0,31	48	-0,18	47		
Werkgelegenheid	dzd	346	0,53	354	0,44	366	-0,29	356	-0,19	349		

Bron: Provincie Noord-Brabant, CBS, EIB

Tussenliggende jaren 2012-2040

De raming is opgesteld voor de 'zichtjaren' 2020, 2030 en 2040: de werkgelegenheid is voor de tussenliggende jaren niet geraamd. In het onderzoek wordt ook geen uitspraak gedaan over de ontwikkeling van de werkgelegenheid in deze tussenliggende periode.

Onderstaande figuur laat ter illustratie de ontwikkeling in de participatiegraad zien voor de provincie Noord-Brabant. Omdat de participatiegraad oploopt, ontwikkelt de werkgelegenheid zich positiever dan de totale bevolking in de leeftijdsgroep 15-75. Voor de ontwikkeling van de totale bevolking 15-75 is overigens wel gebruik gemaakt van jaar-op-jaar ramingen. De participatiegraad en de werkgelegenheid laat voor de tussenliggende jaren 2020-2030-2040 een trend zien.

2.6 Gevoeligheden en onzekerheden

Op de lange termijn zijn er significante onzekerheden rond de economische ontwikkeling. Deze onzekerheden spelen op internationaal, nationaal en regionaal niveau. Dit besef is belangrijk, aangezien het lange termijn prognoses in perspectief plaatst. Navolgend worden enkele algemene onzekerheden benoemd, enkele meer regionaal specifieke onzekerheden besproken en wordt toegelicht wat die onzekerheden kwantitatief kunnen betekenen.

(Inter)nationaal perspectief

De voornaamste onzekerheden op (inter)nationaal niveau hebben betrekking op toekomstige technologische ontwikkelingen en op toekomstige internationale economische en politieke verhoudingen. Worden problemen in de EU gezamenlijk en met onderling vertrouwen aangepakt of lopen de onderlinge spanningen op? Zijn de relaties tussen landen constructief en open, waarbij mondiale economische interactie toeneemt, of bestaan er veel spanningen tussen blokken van landen? Lukt het Europa om in de situatie van opkomende nieuwe economieën verdienmodellen te vinden die de groei van welvaart zullen verzekeren? De economische ontwikkeling van Nederland zal grotendeels door de antwoorden op deze vragen worden bepaald. Onzekerheden op nationaal niveau hebben vooral te maken met de keuzes die de samenleving maakt over de rol van de overheid en over de prioriteit van verschillende aspecten van maatschappelijke ontwikkeling.

Onzekerheden op regionaal niveau

De ontwikkeling van de welvaart zal de regionale demografische ontwikkeling beïnvloeden. Dit heeft primair betrekking op de migratie; op langere termijn kan het ook de levensverwachting of het aantal geboorten betreffen. De kwaliteit van medische zorg is afhankelijk van de beschikbare budgetten (en dus van de welvaartsontwikkeling). Hierdoor zal de levensverwachting in verschillende economische scenario's verschillen.

Onzekerheden op regionaal niveau hebben verder betrekking op de toekomstige voorkeuren van werknemers en woonconsumenten voor grootstedelijke gebieden, kleinere stedelijke milieus of platteland. Hierbij speelt de vraag of de bevolkingsafname in landelijke gebieden een teruglopend niveau van voorzieningen veroorzaakt en de uittocht naar steden zal versterken.

Deze meer regionale onzekerheden komen terug in bijvoorbeeld (binnenlandse) migratie en pendelstromen. In verschillende scenario's zijn hierin verschillende trends te bedenken. In deze analyse zijn pendelstromen constant gehouden, maar de gevoeligheid van deze aanname is groot. Zo blijkt op basis van de CBS cijfers in Zuidoost-Brabant het pendelsaldo tussen 2008 en 2011 van 11.000 naar 17.000 te zijn toegenomen. Hierbij moet wel bedacht worden dat op de schaal van de hele provincie het effect beperkter is, aangezien een groot deel van de inkomende pendel uit de andere Brabantse regio's komt en in deze regio's de werkgelegenheidsontwikkeling dan negatiever uitkomt.

In navolgend kader wordt toegelicht op welke wijze dit soort regionale onzekerheden in scenario's uitgewerkt zou kunnen worden. Het voorbeeld is gebaseerd op de lopende EIB studie 'Investeren in Nederland'. Deze studie gaat uit van drie scenario's. Het 'middenscenario' in deze studie, Evenwichtige Groei (EG), komt in werkgelegenheid op 1.172.000 in 2020, 1.138.000 in 2030 en 1.111.000 in 2040. Ter vergelijking, de opgestelde werkgelegenheidsraming voor de provincie (zie tabel 2.1) komt op 1.165.000 in 2020, 1.134.000 in 2030 en 1.112.000 in 2040.

Internationale pendel

Ook internationale pendel vanuit België en Duitsland kan een factor zijn. Hier is niet veel over bekend. Het CBS heeft in 2009 een analyse gepubliceerd over de pendel naar Nederland³. De totale grenspendel van Duitsland en België naar Nederland bedraagt 91.000 in 2009. Een deel van de grenspendel zal betrekking hebben op de grensregio's van de provincie Noord-Brabant. Vanaf halverwege de jaren negentig is een stijgende trend zichtbaar. Specifieke oorzaken

³ Corpeleijn, A. 2009. Grensoverschrijdende arbeid: werken in Nederland, wonen in het buitenland. Sociaal-economische trends, aflevering 4e kwartaal 2009 (www.cbs.nl).

worden in het CBS artikel niet genoemd. De pendel vanuit Duitsland heeft vooral betrekking op uitzendwerk. De toename in de pendel vanuit Duitsland wordt dan ook toegeschreven aan de relatief sterkere arbeidsmarkt in Nederland. De pendel vanuit België bestaat voor het merendeel uit werknemers die voorheen in Nederland woonden en naar België zijn geëmigreerd. Een specifieke reden wordt niet gegeven, meer in algemene zin wordt gewezen op mogelijke verschillen in fiscale omstandigheden en aantrekkelijkheid van de woningmarkt. Het is, gegeven de beschikbare informatie, niet eenduidig dat het pendelsaldo met het buitenland richting de toekomst structureel negatiever of positiever zal gaan uitvallen. Hier is dus geen rekening mee gehouden in de raming.

Uit onderzoek van Decisio (2014) blijkt dat het aantal 'internationals' dat in het buitenland (België of Duitsland) woont en werkzaam is in Zuid-Nederland, beperkt is. Het onderzoek laat zien dat het in 2012 om drie procent (ruim 2.100 personen) van alle internationals (te bestemmen als grensarbeiders) gaat. Volgens Decisio is in absolute zin het aantal grensarbeiders sinds 2007 relatief constant: in 2007 bedroeg het aantal economisch-actieve internationals/grensarbeiders 2.000. De omvang van de grensoverschrijdende pendel en dus het pendelsaldo zijn niet precies bekend. De enige bekende indicator is de som van de grensoverschrijdende pendel en de statistische correcties die het CBS toepast op de cijfers verkregen uit Enquête Beroepsbevolking bij het maken van Nationale Rekeningen. Deze indicator was in de jaren voor 2008 positief, in 2009 negatief en in 2010 en 2011 dicht bij nul. Voor de prognose is verondersteld dat grensoverschrijdende pendel per saldo nul is.

Omgaan met onzekerheden: EIB studie Investeren in Nederland

In de studie 'Investeren in Nederland' voor het ministerie van BZK, Aedes en Bouwend Nederland heeft het EIB drie scenario's van economische en demografische ontwikkeling tot 2040 uitgewerkt. Elk scenario geeft een plausibel en consistent toekomstbeeld van ontwikkelingen in het land en in haar regio's (op corop-niveau). De werkgelegenheidsramingen lopen duidelijk uiteen in deze drie scenario's. Zo is landelijk gezien in het scenario met de hoogste economische groei nog sprake van een werkgelegenheids groei tot 2040 van afgerond 10% (cumulatief). In het lage groeiscenario is sprake van een krimp van 5%.

Decompositie van verschillen tussen EIB scenario's

Belangrijke oorzaken voor deze bandbreedten zitten in een combinatie van lagere demografische groei en lagere participatiegraden. Achterliggend is de afwijkende economische ontwikkeling hier weer de oorzaak voor. Op kortere termijn (2020) speelt ook een tragere aanpassing van de arbeidsmarkt mee.

In tabel 2.6 zijn de verschillen tussen de EIB scenario's uit de lange termijn studie voor de provincie Noord-Brabant uitgelicht naar bepalende factor. Het (midden) scenario 'Evenwichtige Groei' uit deze LT studie is vergelijkbaar met de opgestelde raming voor de provincie. Het EG scenario van het EIB komt in werkgelegenheid op 1.172.000 in 2020, 1.138.000 in 2030 en 1.111.000 in 2040. De opgestelde werkgelegenheidsraming voor de provincie (zie tabel 2.1) komt op 1.165.000 in 2020, 1.134.000 in 2030 en 1.112.000 in 2040.

Het verschil in werkgelegenheid tussen het lage scenario en midden scenario bedraagt 34.000 tot 2020. Het lage scenario komt dus 34.000 werknemers lager uit. Om deze aantallen in perspectief te plaatsen, de werkgelegenheidsraming voor de provincie kwam op 1.165.000. Dit betekent een afwijking van 3%. Het hoge scenario komt in werkgelegenheid 25.000 hoger uit in 2020. Eenzelfde berekening is voor het jaar 2040 gemaakt, met scenario's die respectievelijk 68.000 lager en 61.000 hoger uitkomen. Tot 2020 verklaart een afwijkende ontwikkeling van de werkloosheid vooral het verschil tussen de scenario's (respectievelijk 17.000 lager en 17.000 hoger). Na 2040 zijn vooral de demografische ontwikkeling en participatiegraden bepalend. Bij een sterkere demografische ontwikkeling moet vooral worden gedacht aan hogere immigratiecijfers en in mindere mate aan een hoger geboortecijfer.

Tabel 2.6 Verschil in werkgelegenheidsontwikkeling per EIB scenario in de provincie Noord-Brabant, duizend personen

	Verschil EIB laag-midden		Verschil EIB hoog-midden	
	2020	2040	2020	2040
Totaal werkgelegenheid verschil tussen scenario's	-34	-68	25	61
Waarvan verklaard door verschillen in:				
- demografie	-3	-29	6	38
- participatie	-13	-28	0	11
- werkloosheid	-17	-9	17	9
- pendel	-1	-1	2	3

Bron: EIB

3 Regionale participatiegraden naar leeftijdsgroepen

De schattingen van arbeidsparticipatie en werkloosheid voor werkenden meer dan 12 uur per week en jonger dan 65 jaar worden door het CBS op basis van de Enquête beroepsbevolking gemaakt. De cijfers voor mensen ouder dan 65 en de cijfers voor werkenden minder dan 12 uur per week zijn alleen op het landelijk niveau beschikbaar. Ook de uitsplitsing naar werknemers en zelfstandigen wordt alleen landelijk gerapporteerd.

Raming van de participatiegraad

De verwachte trends in de regionale participatiegraden zijn afgeleid van de landelijke ramingen. Het CPB onderzoek naar de verwachte participatiegraden uit 2009 vormt daarbij een belangrijk uitgangspunt⁴. Alle berekeningen worden uitgevoerd naar geslacht en vijfjaarlijkse leeftijdsgroepen.

De prognose van arbeidsparticipatie is voor de bevolking jonger dan 60 jaar overgenomen van het CPB. De prognose van het CPB hanteert de volgende uitgangspunten. Doordat jongeren langer onderwijs volgen, daalt hun participatie. De participatie van mannen van 25-55 jaar, die al decennialang stabiel is, verandert nauwelijks in de prognoseperiode. Het CPB raamt wel een daling van participatie van 25-35-jarige mannen. Voor deze verwachting wordt geen onderbouwing gegeven, mogelijk dat de langere onderwijsdeelname hierbij een rol speelt.

De participatie van vrouwen blijft tot leeftijd 40 vrijwel ongewijzigd: de jongste generaties vrouwen hebben nu al een hoge participatie bereikt. Vanaf leeftijd 40 stijgt de participatie van vrouwen in de eerste jaren fors. Dit is vooral het gevolg van een cohort effect: jongere generaties vrouwen zullen ook op hogere leeftijd blijven participeren op de arbeidsmarkt. Daarnaast spelen ook de hervormingen van beleid een rol. In ongeveer 2020 is deze vervanging van generaties echter voltooid. Vanaf die periode stijgt de participatiegraad van vrouwen nog slechts licht door een verdere (beperkte) toename van het opleidingsniveau.

Oudere leeftijdsgroepen

Voor de oudere leeftijdsgroepen is in de CPB-studie van een aanzienlijke stijging van de participatie uitgegaan. Echter, in 2005-2012 is de participatie van ouderen nog sterker gestegen dan was geprojecteerd. Daarnaast hield de CPB-projectie nog geen rekening met de verhoging van de AOW-gerechtigde leeftijd en in de tussentijd andere aangenomen of aangekondigde maatregelen die de participatie van ouderen bevorderen (zoals het Vitaliteitspakket in 2011). Op basis van deze maatregelen is de verwachting dat de sterkste stijging van de participatie plaatsvindt tot 2020.

De veronderstelde participatie van 60-65-jarigen komt ongeveer overeen met de in de CPB-studie veronderstelde participatie van 58-63-jarigen. De participatie van 65-70-jarigen is ongeveer gelijk aan de raming van participatie van 63-68-jarigen in de CPB-studie. Voor vrouwen wordt een verdere toename van participatie in deze leeftijdsgroepen in 2020-2030 verondersteld. Door cohorteffecten zijn participatiegraden van 65-70-jarigen in 2030 hoger dan in de CPB-studie; voor vrouwen geldt dit ook voor 2040. Voor 60-70-jarigen wordt tevens een beperktere autonome stijging van de participatie in 2020-2040 aangenomen vanwege een verdere groei van de levensverwachting.

Niet-westerse allochtonen

Voor niet-westerse allochtonen zijn de gegevens over participatiegraden alleen op landelijk niveau beschikbaar. Hoewel er tussen regio's verschillen zullen bestaan, is er geen informatie beschikbaar op basis waarvan deze verschillen zijn te kwantificeren.

⁴ Euwals R. en K. Folmer (2009), Arbeidsaanbod en gewerkte uren tot 2050: een beleidsneutraal scenario, CPB Memorandum 225.

Voor niet-westerse allochtonen worden daarom voor alle regio's de landelijke participatiegraden gebruikt. Hierbij is verondersteld dat de participatiegraden van de niet-westerse en autochtone bevolking geleidelijk zullen convergeren. Deze methode is (vereenvoudigd) overgenomen van de genoemde CPB ramingen van de participatie. Het CPB neemt aan dat de reeds aanwezige eerste generatie immigranten op het huidige niveau participeren, de participatie van de toekomstige immigranten uit niet-Westerse landen een (gewogen) gemiddelde is van reeds aanwezige eerste generatie immigranten en autochtonen, en voor de tweede generatie de afstand tussen de eerste generatie en de autochtonen voor de helft wordt overbrugd.

Regionale vertaling

Voor autochtonen (inclusief Westerse allochtonen) wordt de participatie berekend op basis van de toekomstige landelijke participatiegraad en een regionale parameter zoals uit de historie blijkt (zie paragraaf 2.4). In de raming van de participatiegraden voor oudere werknemers is bovendien rekening gehouden met de regio-specifieke historische ontwikkeling van de participatiegraden in jongere bevolkingsgroepen. Een hoge huidige participatie in de bevolkingsgroep 50-60 vertaalt zich dan ook in een hogere participatie voor 60-70 in de ramingsperiode.

Participatiegraden per vijfjaarlijkse leeftijdsgroepen in de leeftijd 15-55 zijn in 2040 gelijk aan die in 2030. Het verschil tussen deze jaren in de tabellen komt voor rekening van de samenstelling binnen de gegeven tienjaarlijkse groep.

Tabel 3.1 Participatiegraden West-Brabant

	leeftijdsgroep	2008	2012	2020	2030	2040
Mannen	15-25	49,6	45,5	48,6	51,3	50,7
	25-35	95,5	94,9	92,9	93,2	92,7
	35-45	94,0	92,9	95,8	96,5	95,2
	45-55	92,3	94,0	94,2	94,7	94,7
	55-65	65,1	70,1	78,4	75,4	77,5
	65-70	10,0	11,9	20,1	23,4	25,5
	70-75	5,3	5,2	7,2	7,6	7,7
Vrouwen	15-25	48,7	43,7	49,7	51,9	51,7
	25-35	84,0	83,5	86,2	86,3	85,4
	35-45	77,2	82,4	84,5	86,2	86,2
	45-55	69,9	75,3	76,9	80,3	81,9
	55-65	34,9	39,7	53,7	58,3	60,3
	65-70	2,9	3,5	10,0	13,1	19,8
	70-75	0,9	1,7	1,3	1,6	1,6

Bron: CBS,EIB

Tabel 3.2 Participatiegraden Midden-Brabant

	leeftijdsgroep	2008	2012	2020	2030	2040
Mannen	15-25	46,8	46,8	46,3	49,0	48,1
	25-35	97,0	90,7	94,4	94,7	94,4
	35-45	96,0	95,8	96,9	97,7	97,3
	45-55	93,0	92,9	95,6	96,2	95,8
	55-65	62,7	69,7	76,0	73,1	74,9
	65-70	10,0	11,9	19,5	22,7	26,1
	70-75	5,3	5,2	7,2	7,6	7,8
Vrouwen	15-25	42,1	38,5	43,5	45,6	44,9
	25-35	86,8	87,2	89,1	89,3	89,0
	35-45	75,9	78,7	83,0	84,9	85,5
	45-55	70,1	75,2	77,9	81,4	82,5
	55-65	36,6	40,8	56,7	61,5	63,3
	65-70	2,9	3,5	10,5	13,9	20,1
	70-75	0,9	1,7	1,3	1,6	1,6

Bron: CBS,EIB

Tabel 3.3 Participatiegraden Noordoost-Brabant

	leeftijdsgroep	2008	2012	2020	2030	2040
Mannen	15-25	50,3	40,5	49,6	52,3	51,3
	25-35	96,9	94,1	93,9	94,2	93,9
	35-45	96,1	95,6	96,9	97,6	97,2
	45-55	91,3	94,0	93,8	94,3	93,8
	55-65	59,2	67,0	71,9	69,3	71,1
	65-70	10,0	11,9	18,4	21,4	23,7
	70-75	5,3	5,2	7,2	7,6	7,5
Vrouwen	15-25	45,2	40,6	46,6	48,7	47,9
	25-35	85,7	84,9	86,8	86,9	86,6
	35-45	77,4	82,6	84,3	86,1	86,6
	45-55	71,5	74,8	79,3	82,8	83,8
	55-65	31,0	46,7	48,2	52,5	54,3
	65-70	2,9	3,5	9,0	11,8	18,0
	70-75	0,9	1,7	1,3	1,6	1,6

Bron: CBS,EIB

Tabel 3.4 Participatiegraden Zuidoost-Brabant

	leeftijdsgroep	2008	2012	2020	2030	2040
Mannen	15-25	44,7	45,1	44,1	46,5	45,6
	25-35	96,0	92,2	93,2	93,5	93,3
	35-45	95,5	93,4	96,3	97,1	96,7
	45-55	92,5	91,2	95,0	95,5	95,0
	55-65	59,2	67,0	71,8	69,3	71,1
	65-70	10,0	11,9	18,4	21,4	23,7
	70-75	5,3	5,2	7,2	7,6	7,5
Vrouwen	15-25	44,3	42,9	45,6	47,7	47,0
	25-35	82,4	84,3	83,8	84,1	83,9
	35-45	73,0	78,7	79,5	81,4	82,0
	45-55	70,9	72,1	78,6	82,0	83,1
	55-65	32,0	34,2	49,7	54,1	55,8
	65-70	2,9	3,5	9,2	12,2	18,5
	70-75	0,9	1,7	1,3	1,6	1,6

Bron: CBS,EIB

4 Raming naar sectoren

De geraamde ontwikkeling van de totale werkgelegenheid is uitgewerkt naar de sectorale werkgelegenheid per RRO gebied. De sectorale raming heeft betrekking op de hoofdsectoren en de zes Brabantse economische clusters. De hoofdsectoren zijn gedefinieerd volgens de Standaard Bedrijfsindeling (SBI) van het CBS, zie navolgende tabel voor de definities. De historische ontwikkeling van deze hoofdsectoren in de RRO gebieden is mede de basis geweest voor de raming. Voor de statistische basis voor de regionale werkgelegenheidsanalyses is gekeken naar de statistiek van LISA (banen > 12 uur), vanaf 1996.

SBI Sectoren

SBI	Sector
A	Landbouw, bosbouw en visserij
B	Winning van delfstoffen
C	Industrie
D	Productie en distributie van en handel in elektriciteit, aardgas, stoom en gekoelde lucht
E	Winning en distributie van water; afval- en afvalwaterbeheer en sanering
F	Bouwnijverheid
G	Groot- en detailhandel; reparatie van auto's
H	Vervoer en opslag
I	Logies-, maaltijd- en drankverstrekking
J	Informatie en communicatie
K	Financiële instellingen
L	Verhuur van en handel in onroerend goed
M	Advisering, onderzoek en overige specialistische zakelijke dienstverlening
N	Verhuur van roerende goederen en overige zakelijke dienstverlening
O	Openbaar bestuur, overheidsdiensten en verplichte sociale verzekeringen
P	Onderwijs
Q	Gezondheids- en welzijnszorg
R	Cultuur, sport en recreatie
S	Overige dienstverlening

Bron: CBS

Economische clusters

De Brabantse economische clusters zijn gedefinieerd door de provincie. Er wordt onderscheid gemaakt naar de sectoren HTSM, Logistiek, Maintenance, Biobased, Agro & Food en Life Sciences. Op basis van eerdere analyses en definities van de provincie zijn ook voor deze Brabantse economische clusters uitsneden te maken uit het LISA bestand. Er is door de provincie een koppeling gelegd tussen de SBI indelingen en de economische clusters. Mede op basis van deze LISA analyse is ook voor de economische clusters een raming opgesteld.

4.1 Methodiek

Om tot de sectorale ramingen te komen is een aantal stappen doorlopen. De stappen hebben betrekking op de inzichten die de WLO studie biedt en correcties daarop op basis van realisaties en specifieke regio informatie.

Stap 1 WLO studie

Het CPB heeft in 2004 de studie 'Vier vergezichten op Nederland; productie, arbeid en sectorstructuur in vier scenario's tot 2040' uitgebracht. Deze studie brengt mogelijke ontwikkelingen voor de Nederlandse economie in beeld door middel van vier scenario's. De studie geeft een kwantitatief beeld op nationaal niveau en voor afzonderlijke bedrijfstakken tot 2040.

In de studie Welvaart en Leefomgeving (WLO, 2006) verkennen CPB en PBL de regionale ontwikkelingen in de fysieke omgeving. De vier vergezichten van het CPB vormen daarin een vertrekpunt. In de WLO studie zijn werkgelegenheidsontwikkelingen gegeven naar bedrijfstak en per regio. De sectorramingen zijn opgesteld voor drie regionale aggregaties. Een daarvan is de Overgangszone, waar Gelderland, Flevoland en Noord-Brabant onder vallen.

De sectorramingen houden rekening met de onderlinge verbondenheid van de verschillende sectoren en gaan uit van regiospecifieke kenmerken waar het gaat om de verhouding tussen meer verzorgende en producerende sectoren.

Dit consistente beeld van de sectorontwikkeling vormt ook voor de opgestelde sectorale raming naar RRO gebieden een vertrekpunt. Daarbij is in beginsel aangesloten bij de groeicijfers per sector uit het Transatlantic Market scenario, een 'midden' scenario in de WLO studie.

Stap 2 Aanpassingen WLO studie

Het EIB heeft als onderdeel van de eigen studie Investeren in Nederland de actualiteit van de sectorramingen in de WLO studie onderzocht. Bekeken is in hoeverre achterliggende realisaties voor onder meer de 'Overgangszone' afwijken van de ramingen uit 2004 en 2006 en in hoeverre aanpassingen nodig zijn. Dit heeft geleid tot aanpassingen op drie onderdelen.

Voor de bouwnijverheid zijn de ramingen aangepast aan de eigen regionale verkenningen voor de gebouwde omgeving en bouwproductie.

Voor de zorg en het openbaar bestuur hebben de realisaties een nieuwe raming noodzakelijk gemaakt. De zorguitgaven zijn in de laatste tien jaar veel sterker toegenomen dan voorzien. In de raming is gebruik gemaakt van 'Vier toekomstscenario's voor overheid en zorg' van het CPB (Trends in gezondheid en zorg, 2011). Voor de zorg blijkt de berekende toename van de werkgelegenheid consistent met de groei van bevolking ouder dan 75 jaar.

Voor de sector overheid (openbaar bestuur en onderwijs) is uitgegaan van gemiddeld een minder sterke stijging dan gemiddeld in de scenario's van de 'Vier vergezichten'.

Verdere vervolgstappen echter nodig

De WLO studie houdt rekening met sectorale kenmerken per regio en maakt daarin onderscheid naar drie aggregaties van regio's in Nederland:

- Randstad: provincies Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht
- Overgangszone: provincies Gelderland, Flevoland en Noord-Brabant
- Overig Nederland: provincies Friesland, Groningen, Drenthe, Zeeland en Limburg

Het shift en share model in de WLO studie betekent dat regio's met een relatief groot aandeel in sectoren waarin de toekomst groei wordt verwacht, het regionaal wat betreft productie (en werkgelegenheid) ook in de toekomst relatief goed doen. Noord-Brabant valt zoals aangegeven onder de 'Overgangszone', met Gelderland en Flevoland. Als er bepaalde (sub)regio's binnen deze Overgangszone echter een bovengemiddeld aandeel in een sterke economische sector hebben, kan in deze regio de toekomstige groei worden onderschat. Dit is aanleiding geweest om een nadere analyse te doen rond de samenstelling van de (sterkere) sectoren in de regio's van Noord-Brabant.

Stap 3 WLO Overgangszone, generieke correcties voor Brabant

In de eerste plaats is gekeken of er generiek voor de provincie Noord-Brabant per sector afwijkende trends zijn in de vergelijking met de bewerkte WLO ramingen en de provincies Gelderland en Flevoland. Sommige sectoren doen het in Noord-Brabant iets beter, andere iets minder goed dan in Gelderland en Flevoland. Op onderdelen bieden deze inzichten aangrijpingspunten om provinciespecifieke aanpassingen te doen op de basisramingen.

Stap 4 Regiospecifieke ramingen RRO

In een laatste stap wordt de historische ontwikkeling van de sectoren binnen de RRO regio's op historische trends onderzocht. Aanvullend is regionale informatie geanalyseerd en zijn rapportages en beleidsstukken bestudeerd. Deze gezamenlijke informatie heeft voor sommige RRO regio's en sectoren tot aanvullende correcties op de basisramingen geleid.

Figuur 4.1 Methodiek sectorale regio ramingen

Stap 1 WLO raming

- WLO scenario Transatlantic Market 'Overgangszone'

Stap 2 Generieke aanpassing 'Overgangszone'

- Bewerking naar aanleiding van realisaties Overgangszone

Stap 3 Vergelijking provincies en WLO

- Provinciespecifieke aanpassingen

Stap 4 Specifieke regioramingen

- Regiospecifieke aanpassingen op bewerkte WLO raming

Bron: EIB

Raming economische clusters

Aanvullend op de raming naar hoofdsectoren is een raming opgesteld voor de Brabantse economische clusters: HTSM, Logistiek, Maintenance, Biobased, Agro & Food en Life Sciences. De raming is gebaseerd op historische trends. Zo is gekeken naar het aandeel van de topsector in de totale werkgelegenheid de aandelen van de topsector in de bepalende hoofdsectoren waar de topsector onder valt. Zo is voor HTSM (High Tech Systems & Materials) de ontwikkeling afgezet tegen de ontwikkeling van de totale industrie, waar HTSM een belangrijk deel van uitmaakt.

Ook specifieke informatie over de regionale economie, beleidsstukken en rapportages zijn bestudeerd en hebben inzichten geboden op basis waarvan een raming voor de economische clusters is opgesteld⁵.

4.2 Resultaten

Navolgend worden de sectorramingen gepresenteerd. Zoals in de inleiding al aangegeven, gaat het hierbij niet primair om een volledig overzicht en interpretatie van de resultaten. Het doel is vooral om aan de hand van de resultaten de keuzes die zijn gemaakt in aannames en gekozen methodiek te verantwoorden. Achterliggend zijn de volledige overzichten met historische trends en de ramingen naar sector en regio in Excel aan de provincie overhandigd.

⁵ Gebruikte bronnen onder meer: BCI (2014), Dialogic (2013) en Strategic Board Delta Region (2014).

4.2.1 Vergelijking provincies en WLO

De statistische basis voor de analyse van de sectoraandelen zijn te ontleen aan het werkgelegenheidsbestand LISA. Voor de vergelijking tussen de provincies en de WLO raming heeft het EIB de beschikking over de realisaties tussen 1996-2010. De WLO cijfers hebben betrekking op de door het EIB bewerkte ramingen voor de 'Overgangszone' (stap 2). In tabel 4.1 zijn de WLO ramingen en de realisaties voor Gelderland, Flevoland en Noord-Brabant naast elkaar gezet. De volgende zaken vallen hierbij op.

De sectoren E (water, afval) en F (bouw) doen het relatief iets minder goed in Noord-Brabant. De sector H (vervoer en opslag) laat een bovengemiddelde groei zien in Noord-Brabant, waar deze sector in beide andere provincies uit de Overgangszone (beneden)gemiddeld presteert. De financiële sector doet het in Noord-Brabant ook relatief goed. Dit zit met name in een sterk financieel cluster in Noordoost-Brabant en Midden-Brabant (Interpolis). Deze historische inzichten worden meegenomen in de ramingen voor de RRO regio's.

Uit de vergelijking tussen de provincies blijkt dat de relatief kleine sectoren J en R beter presteren dan in de WLO scenario's is geraamd. Voor de sector J heeft dat te maken met een herdefiniëring binnen de Standaard Bedrijfsindeling, waarbij bijvoorbeeld uitgeverijen uit de industrie zijn overgeheveld naar de sector Informatie en communicatie (J). Voor de sector R Cultuur, sport en recreatie is in het TM scenario een lagere raming afgegeven dan de realisaties. De ramingen waren dan ook relatief laag, vanuit de sterk marktgerichte visie achter dit scenario. In de

Tabel 4.1 Ontwikkeling werkgelegenheid in Overgangszone (procentuele groei per jaar)

	Gelderland 1996-2010	Flevoland 1996-2010	Noord-Brabant 1996-2010	Bewerkt WLO 2002-2020
A Landbouw	4,1	-0,5	-1,7	-2,5
B Mijnbouw	-0,4	0,0	3,6	-0,4
C Industrie	-0,9	2,9	-1,2	-0,4
D Energie	0,9	0,6	0,8	-0,4
E Water & afval	3,8	4,6	2,0	-0,4
F Bouw	1,3	4,2	0,8	-0,1
G Handel	1,2	4,6	1,5	1,0
H Logistiek	1,2	5,0	2,0	0,6
I Horeca	2,0	5,4	1,9	1,0
J ICT	3,6	8,6	4,0	1,0
K Financieel	0,1	2,3	2,0	0,9
L Vastgoed	2,8	4,4	3,9	1,0
M Advisering	3,8	5,0	3,7	1,0
N Verhuur	5,1	10,0	4,5	1,0
O Overheid	0,4	4,5	1,1	0,1
P Onderwijs	2,7	5,3	3,1	0,1
Q Zorg	4,1	7,2	3,7	1,8
R Vrije tijd	5,4	5,3	4,6	0,1
S Overige diensten	2,6	1,7	2,4	1,0
Economische clusters	0,9	3,6	0,3	-
Aandeel (2010 %)	19,9	23,1	22,0	-
Totaal	1,9	5,0	1,6	0,5

Bron: CPB, CBS, EIB

praktijk blijkt de groei in deze overwegend publiek gedreven sector hoger uit te vallen. Deze realisaties worden meegenomen als een opwaartse correctie op de groeicijfers van deze sector richting de toekomst.

De WLO raming is relatief positief voor de sector G Groot- en detailhandel; reparatie van auto's. De WLO studie gaat uit van een beduidend bovengemiddelde groei voor deze sector. De historische realisaties laten zien dat de groei in de Groot- en detailhandel; reparatie van auto's juist beneden gemiddeld uitkomt in de 'Overgangszone'. Deze constatering is door sterke onderlinge verschillen tussen de RRO regio's echter niet goed te vertalen naar de RRO regio's, maar wordt wel in de analyses betrokken.

4.2.2 Ramingen naar RRO regio

Navolgend worden de ramingen naar RRO regio gepresenteerd. Uit voorgaande paragrafen volgt samengevat dat de ramingen zijn gebaseerd op:

- 1 De WLO raming voor de 'Overgangszone'
- 2 Generieke aanpassingen voor de 'Overgangszone' voor de sectoren bouw (F), zorg (Q) en overheid (O).

Stap 1 en 2 resulteren in de bewerkte WLO raming voor de 'Overgangszone'.

- 3 Vanuit de vergelijking tussen de provincies volgen aandachtspunten die provinciebreed gelden. Dit geldt, zoals aangegeven in de vorige paragraaf 4.2.1, voor de sectoren E, F, H, K en G. Ook voor de sectoren ICT (J) en cultuur, sport en recreatie (R) lijkt een opwaartse correctie ten opzichte van de bewerkte WLO raming voor de hand te liggen.
- 4 Deze provinciebrede inzichten worden meegenomen in de regiospecifieke aanpassingen die worden doorgevoerd.

Het doorlopen van de stappen 1 tot en met 4 resulteert in sectorramingen voor de RRO regio's. De ramingen worden navolgend gepresenteerd in aandelen (%) van de betreffende sectoren per regio in de totale werkgelegenheid. De steekjaren hebben betrekking op 2000, 2010, 2020, 2030 en 2040.

De bewerkingen conform stap 3 en 4 worden hierbij inzichtelijk gemaakt. Dit gebeurt door de aanpassingen in stap 3 en 4 af te zetten tegen de ramingen wanneer enkel van de bewerkte WLO raming zou zijn uitgegaan. In een eerdere fase zijn deze ramingen op basis van de stappen 1 en 2 als concept ramingen voorgelegd.

Zoals aangegeven zijn voor enkele sectoren aanpassingen en correcties doorgevoerd op de geraamde ontwikkeling conform de bewerkte WLO. Zo bleken provinciebreed aandachtspunten te zitten bij de sectoren E, F, G, H, J, K en R. Wanneer de correcties betekenen dat de randtotalen niet meer optellen, is het restant evenredig verdeeld over de rest van de sectoren, dus naar het aandeel van de betreffende sector.

West-Brabant

Mede op basis van de regio-specifieke trends (onderzoekperiode 1996-2013) is voor de RRO regio West-Brabant een vrij forse correctie doorgevoerd voor de sector H handel en vervoer (logistiek). Dit is een sector die in West-Brabant bovengemiddeld presteert. Ook voor andere sectoren zijn correcties doorgevoerd. De groeiraming voor G groot- en detailhandel; reparatie van auto's is licht neerwaarts aangepast. Ten opzichte van het verleden wordt nog steeds een relatieve groei verwacht, maar minder fors dan de WLO studie voorspelt, mede door de relatief juist achterblijvende groei in de achterliggende periode.

De opwaartse en neerwaartse correcties heffen elkaar niet helemaal op. In dit geval compenseert de groei in de sector H handel en vervoer zoals gezegd de groei in de overige sectoren, waarbij industrie (C) en zorg (Q) zichtbaar wat lager uitkomen, maar de correctie evenredig is verdeeld over alle sectoren. In de kleinere sectoren wordt de relatieve afname op het lagere totaalcijfer niet zichtbaar.

Tabel 4.2 Aandelen sectoren¹, RRO West-Brabant, in procenten

	Nieuw					Oud		
	2000	2010	2020	2030	2040	2020	2030	2040
Werkgelegenheid (x 1.000)	272	299	310	301	293	310	301	293
A Landbouw	5,2	3,9	2,7	2,1	1,7	2,7	2,2	1,7
B Mijnbouw	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
C Industrie	20,9	16,5	14,5	12,5	10,8	14,6	12,8	11,0
D Energie	0,4	0,3	0,3	0,2	0,2	0,3	0,2	0,2
E Water & afval	0,8	0,7	0,8	0,8	0,8	0,7	0,6	0,5
F Bouw	8,3	7,3	6,4	6,1	5,8	6,4	6,2	5,9
G Handel	17,9	17,5	18,3	18,4	18,4	18,4	18,6	18,8
H Logistiek	6,0	6,5	7,0	7,3	7,6	6,6	6,5	6,3
I Horeca	2,8	2,7	2,7	2,7	2,7	2,7	2,7	2,8
J ICT	1,4	1,5	1,9	2,0	2,0	1,8	1,8	1,9
K Financieel	2,5	2,1	2,0	2,0	1,9	2,0	2,0	2,0
L Vastgoed	0,7	0,8	0,8	0,8	0,9	0,8	0,8	0,9
M Advisering	5,9	7,5	8,0	8,3	8,5	8,0	8,4	8,7
N Verhuur	3,5	3,6	3,9	4,1	4,2	3,9	4,1	4,3
O Overheid	6,0	6,0	5,5	5,4	5,2	5,5	5,4	5,3
P Onderwijs	4,9	6,0	5,7	5,6	5,4	5,8	5,7	5,6
Q Zorg	10,4	14,2	16,3	18,3	20,4	16,5	18,7	20,8
R Vrije tijd	1,0	1,3	1,5	1,5	1,6	1,4	1,3	1,3
S Overige diensten	1,5	1,7	1,8	1,9	2,0	1,8	1,9	2,0
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100

1 Exactere omschrijving sectoren op pagina 25

Bron: LISA, EIB

Midden-Brabant

Ook in Midden Brabant zijn voor enkele sectoren correcties toegepast ten opzichte van de bewerkte WLO raming. De doorgevoerde correcties komen niet allemaal in de gepresenteerde cijfers terug. Zo is voor de sectoren E, F en J een aanpassing gedaan op basis van de provinciebrede inzichten, maar die vallen door de relatief kleine omvang van de sectoren weg.

Het aandeel van de sector G groot- en detailhandel; reparatie van auto's komt lager uit dan volgens de bewerkte WLO raming. Dit is in lijn met de historische trend in deze regio, waar met name de laatste jaren de werkgelegenheid in de groot- en detailhandel; reparatie van auto's relatief sterk is afgenomen.

Tabel 4.3 Aandelen sectoren¹, RRO Midden-Brabant, in procenten

	Nieuw					Oud		
	2000	2010	2020	2030	2040	2020	2030	2040
Werkgelegenheid (x 1.000)	161	180	192	189	186	192	189	186
A Landbouw	2,7	1,7	1,1	0,9	0,7	1,1	0,9	0,7
B Mijnbouw	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
C Industrie	23,1	15,3	13,5	11,6	9,9	13,5	11,8	10,1
D Energie	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
E Water & afval	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2
F Bouw	6,5	6,3	5,6	5,3	5,0	5,6	5,3	5,1
G Handel	18,4	18,2	17,7	17,7	17,6	18,4	18,5	18,6
H Logistiek	5,3	5,9	6,7	7,0	7,2	6,3	6,1	5,9
I Horeca	2,8	2,8	2,9	2,9	2,9	2,9	3,0	3,0
J ICT	1,3	1,5	1,6	1,6	1,7	1,6	1,6	1,7
K Financieel	4,3	5,0	4,7	4,6	4,5	4,7	4,7	4,6
L Vastgoed	0,6	0,8	0,8	0,8	0,9	0,8	0,8	0,9
M Advisering	4,5	6,0	6,5	6,7	6,9	6,5	6,7	7,0
N Verhuur	3,1	3,6	3,8	3,9	4,0	3,8	3,9	4,0
O Overheid	5,4	4,6	4,3	4,2	4,0	4,3	4,2	4,1
P Onderwijs	6,3	7,8	7,4	7,2	7,0	7,4	7,3	7,1
Q Zorg	11,6	15,5	18,0	20,1	22,2	18,0	20,3	22,5
R Vrije tijd	1,8	2,7	3,0	3,0	3,0	2,7	2,6	2,6
S Overige diensten	1,6	1,8	1,8	1,9	2,0	1,8	1,9	2,0
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100

1 Exactere omschrijving sectoren op pagina 25

Bron: LISA, EIB

Noordoost-Brabant

Voor de RRO regio Noordoost-Brabant zijn voor enkele sectoren aanpassingen doorgevoerd ten opzichte van de ramingen conform de bewerkte WLO raming. De aanpassingen komen in de geraamde sectoraandelen echter niet duidelijk naar voren.

De opvallendste aanpassing is de iets hogere raming voor de sector D energie. De regio kent mede door een sterke concentratie van (kantoor)activiteiten een relatief sterke werkgelegenheids-groei. De WLO studie gaat echter uit van een afnemende werkgelegenheid voor deze sector. Desondanks wordt voor deze sector een iets positievere verwachting aangehouden. De veronderstelling hierbij is dat de structurele verkantoring van deze sector en de concentratie in Noordoost-Brabant doorzet en blijvend voor een wat hogere werkgelegenheids-groei in deze regio zorgt. Verder hebben de aanpassingen slechts een marginaal effect.

Tabel 4.4 Aandelen sectoren¹, RRO Noordoost-Brabant, in procenten

	Nieuw					Oud		
	2000	2010	2020	2030	2040	2020	2030	2040
Werkgelegenheid (x 1.000)	269	299	297	289	283	297	289	283
A Landbouw	5,2	4,0	2,7	2,2	1,7	2,7	2,2	1,7
B Mijnbouw	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
C Industrie	20,3	15,9	14,4	12,6	10,9	14,5	12,7	11,0D
Energie	0,8	1,3	1,1	1,2	1,2	1,0	0,9	0,8
E Water & afval	0,4	0,5	0,4	0,5	0,5	0,4	0,4	0,3
F Bouw	9,6	9,0	8,3	8,0	7,7	8,3	8,0	7,7
G Handel	17,7	18,5	19,3	19,6	19,7	19,4	19,6	19,9
H Logistiek	4,8	4,0	4,0	3,9	3,7	4,0	3,9	3,8
I Horeca	2,4	2,7	2,8	2,9	2,9	2,8	2,9	2,9
J ICT	2,8	2,4	2,7	2,9	3,0	2,7	2,9	3,0
K Financieel	2,9	2,6	2,7	2,7	2,7	2,8	2,7	2,7
L Vastgoed	0,6	0,8	0,8	0,9	0,9	0,8	0,9	0,9
M Advisering	6,7	7,5	8,1	8,4	8,8	8,1	8,5	8,8
N Verhuur	3,0	3,0	3,2	3,3	3,5	3,2	3,3	3,5
O Overheid	5,1	5,7	5,3	5,2	5,1	5,3	5,2	5,2
P Onderwijs	5,3	6,3	6,1	6,0	5,9	6,1	6,0	5,9
Zorg	9,4	12,3	14,2	16,0	18,0	14,2	16,2	18,1
R Vrije tijd	1,1	1,5	1,6	1,6	1,6	1,4	1,4	1,4
S Overige diensten	1,9	1,9	2,1	2,2	2,3	2,1	2,2	2,3
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100

1 Exactere omschrijving sectoren op pagina 25

Bron: LISA, EIB

Zuidoost-Brabant

De opvallendste sector in Zuidoost-Brabant is de sector C industrie, die het beduidend beter doet dan de andere regio's waarmee is vergeleken. Gezien de sterke industriële bedrijvigheid en industriële clusters in deze regio, is die relatieve groei van de industriële werkgelegenheid te verklaren. Verondersteld is dat deze relatief sterke positie van de industrie in deze regio richting de toekomst gehandhaafd wordt. De aanpassingen die verder zijn doorgevoerd, hebben betrekking op eerder geconstateerde provinciebrede trends en zijn in lijn met de historische ontwikkeling in deze regio.

Tabel 4.5 Aandelen sectoren¹, RRO Zuidoost-Brabant, in procenten

	Nieuw					Oud		
	2000	2010	2020	2030	2040	2020	2030	2040
Werkgelegenheid (x 1.000)	311	349	366	356	349	366	356	349
A Landbouw	3,9	2,8	1,9	1,5	1,2	1,9	1,6	1,2
B Mijnbouw	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
C Industrie	23,3	16,1	16,3	14,1	12,2	15,2	13,2	11,4
D Energie	0,4	0,2	0,2	0,2	0,1	0,2	0,2	0,1
E Water & afval	0,5	0,4	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4	0,3
F Bouw	7,6	6,8	5,9	5,6	5,3	6,0	5,7	5,5
G Handel	16,7	15,2	15,0	15,1	15,2	15,7	15,8	15,9
H Logistiek	4,4	4,2	4,4	4,6	4,8	4,2	4,0	3,9
I Horeca	3,0	2,8	3,0	3,0	3,0	3,0	3,1	3,1
J ICT	2,2	3,3	3,3	3,5	3,6	3,4	3,5	3,6
K Financieel	3,8	3,0	2,9	2,9	2,8	2,9	2,9	2,9
L Vastgoed	0,7	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	1,0
M Advisering	7,9	10,2	10,7	11,1	11,5	10,9	11,3	11,8N
Verhuur	3,8	5,7	5,6	5,9	6,0	5,7	5,9	6,2O
Overheid	4,1	4,3	3,8	3,8	3,6	3,9	3,8	3,7
P Onderwijs	5,3	7,1	6,5	6,4	6,2	6,6	6,5	6,3
Q Zorg	9,6	13,6	15,5	17,4	19,4	15,8	17,8	19,8
R Vrije tijd	1,1	1,5	1,6	1,7	1,7	1,4	1,4	1,4
S Overige diensten	1,6	1,8	1,8	1,9	1,9	1,8	1,9	2,0
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100

1 Exactere omschrijving sectoren op pagina 25

Bron: LISA, EIB

Provincie Noord-Brabant

Tabel 4.6 geeft het resultaat voor de gehele provincie. De ramingen zijn van onderaf (per regio) opgebouwd. Deze tabel is dus het resultaat van het samenvoegen van de voorgaande resultaten. Hiervoor gemaakte opmerkingen zijn daarom ook hier weer van toepassing.

Tabel 4.6 Aandelen sectoren¹, Noord-Brabant, in procenten

	Nieuw					Oud		
	2000	2010	2020	2030	2040	2020	2030	2040
Werkgelegenheid (x 1.000)	1.013	1.127	1.165	1.134	1.112	1.165	1.134	1.112
A Landbouw	4,4	3,2	2,2	1,7	1,4	2,2	1,8	1,4
B Mijnbouw	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
C Industrie	21,8	16,0	14,9	12,9	11,1	14,6	12,7	11,0
D Energie	0,5	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3
E Water & afval	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4
F Bouw	8,2	7,4	6,6	6,3	6,0	6,6	6,4	6,1
G Handel	17,6	17,2	17,4	17,5	17,6	17,8	18,0	18,1
H Logistiek	5,1	5,0	5,3	5,5	5,6	5,1	5,0	4,8
I Horeca	2,8	2,8	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9	2,9
J ICT	2,0	2,3	2,5	2,6	2,7	2,5	2,6	2,7
K Financieel	3,3	3,0	2,9	2,9	2,8	2,9	2,9	2,9
L Vastgoed	0,7	0,8	0,8	0,9	0,9	0,8	0,9	0,9
M Advisering	6,5	8,1	8,7	9,0	9,3	8,7	9,1	9,4
N Verhuur	3,4	4,1	4,3	4,4	4,6	4,3	4,5	4,6
O Overheid	5,1	5,2	4,7	4,6	4,5	4,8	4,7	4,6
P Onderwijs	5,4	6,7	6,3	6,2	6,0	6,4	6,3	6,1
Q Zorg	10,1	13,7	15,8	17,7	19,7	15,9	18,0	20,1
R Vrije tijd	1,2	1,6	1,8	1,8	1,9	1,6	1,6	1,6
S Overige diensten	1,6	1,8	1,9	2,0	2,0	1,9	2,0	2,1
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100

1 Exactere omschrijving sectoren op pagina 25

Bron: LISA, EIB

4.2.3 Economische clusters

De werkgelegenheidsraming voor de Brabantse economische clusters is gebaseerd op de relatieve werkgelegenheidsgroei van deze economische clusters in de achterliggende periode 1996-2013. Hierbij is gekeken naar:

- 1 Het aandeel van het cluster in de totale regionale werkgelegenheid
- 2 Het aandeel van het cluster in het totaal van de hoofdsectoren waaronder het cluster binnen de SBI van het CBS valt. Dat gaat voor bijvoorbeeld de topsector Maintenance om de verhouding tussen de werkgelegenheid in Maintenance in het geheel van de 'samenstellende' sectoren industrie (C), ICT (J) en diensten (M).
- 3 De ontwikkeling van het aandeel van het cluster in de specifieke sectoren. Dat gaat dan in het voorbeeld van Maintenance over het aandeel Maintenance banen in specifiek de industrie (en specifiek voor de overige sectoren). Voor de economische clusters logistiek en biobased geldt overigens dat deze onder slechts één hoofdsector vallen.

HTSM

De HTSM sector (High Tech Systems and Materials) is sterk verbonden aan de industrie. HTSM is een kennis- en kapitaalintensieve industriële sector met innovatieve toeleveranciers uit gerelateerde sectoren. Door deze kenmerken wordt deze sector wat minder gekenmerkt door outsourcing dan veel andere productieactiviteiten. Het aandeel van de sector HTSM in de totale industrie neemt toe, waardoor het aandeel van HTS in de totale werkgelegenheid ongeveer gelijk blijft.

- Dit zijn in de basis ook de historische trends zoals die in de data analyses naar voren komen. De historische trends worden derhalve als basis gebruikt voor de ramingen.

Logistiek

De logistieke sector is een groeisector in Noord-Brabant. Dit is in de ramingen voor de hoofdsector H handel en vervoer al zichtbaar geworden. De logistieke topsector bepaalt overigens ruim 80% van de werkgelegenheid in de hele hoofdsector handel en vervoer. Opmerkelijk is wel dat het aandeel logistiek in de tijd afneemt. Dit is met name veroorzaakt door een relatief snelle groei van het persoonsgebonden vervoer. Het gebruik van taxi's en het boeken van (bus)reizen is te zien als een luxe goed, en is met de inkomensgroei dus relatief sterk toegenomen. De verwachting is dat deze verhouding in de toekomst gelijk zal blijven, ook vanwege de verwachte gematigder koopkrachtontwikkeling in de toekomst.

- Hoewel dus sprake is van een afnemend aandeel van logistiek in de sector handel en vervoer (H), wordt een verdere afname niet waarschijnlijk geacht. De logistieke sector ontwikkelt zich dan in lijn met de verwachting voor de hele sector handel en vervoer.

Maintenance

Het cluster maintenance kan goed als groeisector worden gezien. De kapitaalgoederenvoorraad in Nederland is de achterliggende decennia sterk gegroeid (gebouwen, infrastructuur, machines) en dat vraagt ook om een structureel toenemende onderhoudsinspanning. Andere uitdagingen in het kader van duurzaamheid liggen op het vlak van het verbeteren van prestaties en levensduurverlenging.

- De veronderstelde groei in Maintenance komt in de meeste regio's duidelijk tot uitdrukking. De werkgelegenheid in Maintenance groeit bovengemiddeld en er is geen aanleiding om te veronderstellen dat hier verandering in komt.

Biobased Economy

Biobased heeft betrekking op de raakvlakken tussen 'agro' en 'chemie'. Het is een intersectoraal cluster. Uit verschillende onderzoeken komt het beeld naar voren dat er veel bedrijvigheid is op het gebied van biobased, maar dat het niet te herleiden is naar specifieke bedrijven. Biobased activiteiten zijn niet goed te vangen in de Standaard Bedrijfsindeling van het CBS, ook omdat veel 'klassieke' bedrijven geleidelijk steeds meer met biobased doen.

BCI (2014) stelt 'Voor de Biobased Economy zijn de lange termijn perspectieven gunstig, maar de komende 10 jaar is eerst nog veel (toegepast) onderzoek nodig om biobased producten concurrerend in de markt te kunnen zetten ten opzichte van huidige (op fossiele grondstoffen gebaseerde) producten en in de meeste speerpunten is er vooral sprake van (kans op) groei van toegevoegde waarde, terwijl groei van werkgelegenheid minder vanzelfsprekend of minder omvangrijk is.'

- De chemische sector wordt als een representatieve sector gezien waar veel biobased activiteiten plaatsvinden. De groei in deze sector zit in productiviteitswinsten en toegevoegde waarde en niet zozeer in werkgelegenheid. Binnen de gestelde definities legt biobased het daarom wat af vergeleken met de werkgelegenheids groei in sectoren als HTSM en Maintenance.

Agro & Food

De werkgelegenheid in Agro & Food valt vooral in de hoofdsectoren industrie en landbouw. Dit zijn beide sectoren die werkgelegenheidsaandeel verliezen, waardoor ook de werkgelegenheid in Agro & Food afneemt.

- De raming voor Agro & Food is conform historische trends.

Life Sciences

Het cluster life sciences is een relatief kleine sector. Op provincieniveau bekeken heeft de werkgelegenheid in life sciences een aandeel van minder dan 1,5% in de totale werkgelegenheid. De werkgelegenheidsontwikkeling in een dergelijk kleine sector wordt sterk bepaald door incidenten, zoals een verhuizing of overname. De raming voor life sciences is per RRO regio gebaseerd op de gevonden historische trend.

De resultaten van de raming zijn samengevat in tabel 4.7 en tot en met tabel 4.11. De overlap tussen economische clusters is voor 2013 verduidelijkt in tabel 4.12 tot en met tabel 4.16.

Tabellen economische clusters

Onderstaande tabellen geven voor de provincie en elke regio het aandeel van de Brabantse economische clusters in de totale werkgelegenheid voor 2000 en 2010 en de zichtjaren 2020, 2030 en 2040. Ook is weergegeven wat het aandeel is van de economische clusters in de bovenliggende SBI secties. Voorbeeld: in heel Noord-Brabant had HTSM in 2010 een aandeel van 10,3% in de totale werkgelegenheid en een aandeel van 22,8% in de sectoren waar HTSM in zit (C Industrie, G Handel, J ICT, M Advisering, S Overige diensten).

Tabel 4.7 Provincie Noord-Brabant, in procenten

	2000	2010	2020	2030	2040
Economische clusters					
- aandeel in totaal	24,5	22,0	23,4	22,5	21,7
- aandeel in samenstellend geheel	34,6	31,6	32,9	31,5	30,2
HTSM					
- aandeel in totaal	12,6	10,3	10,6	10,1	9,7
- aandeel in CGJMS	25,5	22,8	23,3	23,1	22,8
Logistiek					
- aandeel in totaal	4,2	4,0	4,2	4,3	4,5
- aandeel in H	83,0	80,0	78,5	78,5	78,6
Maintenance					
- aandeel in totaal	4,0	4,4	4,5	4,6	4,7
- aandeel in CJM	13,1	16,6	17,4	18,9	20,5
Biobased					
- aandeel in totaal	4,3	3,1	2,8	2,4	2,1
- aandeel in C	19,6	19,5	18,7	18,7	18,7
Agro & Food					
- aandeel in totaal	5,3	4,4	5,7	5,1	4,5
- aandeel in ACGMN	9,8	9,1	12,1	11,1	10,3
Life Sciences					
- aandeel in totaal	1,3	1,4	1,2	1,2	1,2
- aandeel in CGMQ	2,3	2,5	2,2	2,2	2,2

Bron: Provincie Noord-Brabant, EIB

Tabel 4.8 RRO West-Brabant, in procenten

	2000	2010	2020	2030	2040
Economische clusters					
- aandeel in totaal	24,1	22,4	24,5	23,6	22,9
- aandeel in samenstellend geheel	33,9	31,5	33,7	32,4	31,2
HTSM					
- aandeel in totaal	10,3	8,7	9,1	8,8	8,5
- aandeel in CGJMS	21,7	19,5	20,5	20,5	20,5
Logistiek					
- aandeel in totaal	5,0	5,4	5,7	5,9	6,2
- aandeel in H	84,0	82,8	81,4	81,3	81,4
Maintenance					
- aandeel in totaal	3,6	4,0	4,3	4,4	4,5
- aandeel in CJM	12,8	15,6	17,8	19,3	20,9
Biobased					
- aandeel in totaal	5,8	4,3	3,8	3,3	2,8
- aandeel in C	27,7	26,2	26,0	25,9	26,0
Agro & Food					
- aandeel in totaal	5,5	4,5	5,9	5,2	4,6
- aandeel in ACGMN	10,3	9,3	12,4	11,4	10,5
Life Sciences					
- aandeel in totaal	0,8	1,1	1,2	1,2	1,2
- aandeel in CGMQ	1,4	2,0	2,1	2,1	2,1

Bron: Provincie Noord-Brabant, EIB

Tabel 4.9 RRO Midden-Brabant, in procenten

	2000	2010	2020	2030	2040
Economische clusters					
- aandeel in totaal	21,1	17,7	18,1	17,2	16,4
- aandeel in samenstellend geheel	30,2	26,2	26,2	24,7	23,3
HTSM					
- aandeel in totaal	10,0	8,0	7,2	6,6	6,1
- aandeel in CGJMS	20,4	18,7	17,4	16,7	15,9
Logistiek					
- aandeel in totaal	4,2	4,4	5,1	5,3	5,5
- aandeel in H	79,6	74,8	75,7	75,6	75,7
Maintenance					
- aandeel in totaal	2,5	2,3	2,2	2,2	2,2
- aandeel in CJM	8,6	10,2	10,3	11,0	11,7
Biobased					
- aandeel in totaal	4,7	3,4	3,1	2,7	2,3
- aandeel in C	20,5	22,0	23,2	23,2	23,2
Agro & Food					
- aandeel in totaal	4,4	3,2	3,9	3,5	3,1
- aandeel in ACGMN	8,4	7,1	9,1	8,5	7,9
Life Sciences					
- aandeel in totaal	0,7	0,7	0,8	0,8	0,8
- aandeel in CGMQ	1,2	1,3	1,4	1,4	1,4

Bron: Provincie Noord-Brabant, EIB

Tabel 4.10 RRO Noordoost-Brabant, in procenten

	2000	2010	2020	2030	2040
Economische clusters					
- aandeel in totaal	25,4	22,3	22,4	21,4	20,5
- aandeel in samenstellend geheel	36,4	32,9	32,7	31,2	29,6
HTSM					
- aandeel in totaal	9,7	8,4	8,3	7,9	7,5
- aandeel in CGJMS	19,6	18,2	17,8	17,4	16,9
Logistiek					
- aandeel in totaal	4,0	3,3	3,0	2,9	2,8
- aandeel in H	84,6	81,5	75,9	76,1	75,9
Maintenance					
- aandeel in totaal	4,3	4,2	4,3	4,5	4,6
- aandeel in CJM	14,5	16,4	17,1	18,7	20,4
Biobased					
- aandeel in totaal	4,3	2,9	2,5	2,2	1,9
- aandeel in C	21,0	18,0	17,2	17,3	17,2
Agro & Food					
- aandeel in totaal	6,8	6,0	7,3	6,5	5,9
- aandeel in ACGMN	12,9	12,2	15,2	14,2	13,2
Life Sciences					
- aandeel in totaal	3,0	2,9	2,3	2,4	2,4
- aandeel in CGMQ	5,5	5,4	4,2	4,2	4,2

Bron: Provincie Noord-Brabant, EIB

Tabel 4.11 RRO Zuidoost-Brabant, in procenten

	2000	2010	2020	2030	2040
Economische clusters					
- aandeel in totaal	26,0	23,6	26,0	25,3	24,5
- aandeel in samenstellend geheel	36,1	33,2	35,6	34,5	33,2
HTSM					
- aandeel in totaal	18,6	14,6	15,4	14,9	14,4
- aandeel in CGJMS	35,9	31,3	32,5	32,6	32,5
Logistiek					
- aandeel in totaal	3,7	3,3	3,4	3,6	3,7
- aandeel in H	82,4	78,9	78,8	78,9	78,8
Maintenance					
- aandeel in totaal	4,8	5,9	6,1	6,3	6,4
- aandeel in CJM	14,4	19,9	20,0	21,8	23,5
Biobased					
- aandeel in totaal	2,7	2,2	2,0	1,8	1,5
- aandeel in C	11,6	13,7	12,5	12,5	12,5
Agro & Food					
- aandeel in totaal	4,1	3,6	5,3	4,6	4,1
- aandeel in ACGMN	7,5	7,3	10,6	9,7	8,9
Life Sciences					
- aandeel in totaal	0,5	0,7	0,6	0,6	0,6
- aandeel in CGMQ	1,0	1,2	1,1	1,1	1,1

Bron: Provincie Noord-Brabant, EIB

Tabellen overlap economische clusters

Navolgende tabellen geven een overzicht van de samenstelling van de economische clusters naar SBI-code in 2013. Er staat een (*) bij sectie C en sectie J in de linker kolom, omdat voor beiden de separate kolommen per cluster niet optellen tot het totaal in de kolom Economische clusters. Voor sectie J (ICT) is gelijk duidelijk wat er speelt. Bijna alle bedrijven die daar in Maintenance vallen, vallen ook in HTSM. In sectie C speelt iets soortgelijks waar bedrijven in een deel van de gevallen aan twee clusters zijn toegedeeld. Uiteindelijk komt ruim 65.000 werkgelegenheid in Noord-Brabant in twee clusters voor.

Tabel 4.12 Overlap economische clusters, 2013, Provincie Noord-Brabant

	Econo- mische clusters	HTSM	Logistiek	Mainte- nance	Biobased	Agro& Food	Life Sciences
A Landbouw	27.186					27.186	
C Industrie (*)	110.072	76.989		11.487	34.104	27.085	7.114
G Handel	39.885	17.592				17.889	4.404
H Logistiek	45.829		45.829				
J ICT (*)	19.374	19.374		18.774			
M Advisering	27.252	6.156		19.936		234	926
N Verhuur	87					87	
Q Gezondheid	1.478						1.478
S Overige diensten	690	690					
Totaal	271.853	120.801	45.829	50.197	34.104	72.481	13.922

Bron: EIB

Tabel 4.13 Overlap economische clusters, 2013, RRO West-Brabant

	Econo- mische clusters	HTSM	Logistiek	Mainte- nance	Biobased	Agro& Food	Life Sciences
A Landbouw	8.390					8.390	
C Industrie (*)	28.844	18.285		3.835	12.132	6.812	741
G Handel	10.201	4.133				4.506	1.562
H Logistiek	16.312		16.312				
J ICT (*)	3.833	3.833		3.776			
M Advisering	6.116	667		4.927		66	456
N Verhuur	12					12	
Q Gezondheid	672						672
S Overige diensten	189	189					
Totaal	74.569	27.107	16.312	12.538	12.132	19.786	3.431

Bron: EIB

Tabel 4.14 Overlap economische clusters, 2013, RRO Midden-Brabant

	Econo- mische clusters	HTSM	Logistiek	Mainte- nance	Biobased	Agro& Food	Life Sciences
A Landbouw	2.146					2.146	
C Industrie (*)	15.211	9.997		1.195	6.258	3.693	491
G Handel	4.863	1.839				2.112	912
H Logistiek	9.225		9.225				
J ICT (*)	1.584	1.584		1.559			
M Advisering	1.405	44		1.341		4	16
N Verhuur	4					4	
Q Gezondheid	35						35
S Overige diensten	126	126					
Totaal	34.599	13.590	9.225	4.095	6.258	7.959	1.454

Bron: EIB

Tabel 4.15 Overlap economische clusters, 2013, RRO Noordoost-Brabant

	Econo- mische clusters	HTSM	Logistiek	Mainte- nance	Biobased	Agro& Food	Life Sciences
A Landbouw	8.236					8.236	
C Industrie (*)	25.774	13.029		2.463	8.061	8.626	4.850
G Handel	14.217	6.343				6.467	1.407
H Logistiek	8.609		8.609				
J ICT (*)	5.108	5.108		5.081			
M Advisering	5.806	350		4.987		115	354
N Verhuur	13					13	
Q Gezondheid	131						131
S Overige diensten	105	105					
Totaal	67.999	24.935	8.609	12.531	8.061	23.457	6.742

Bron: EIB

Tabel 4.16 Overlap economische clusters, 2013, RRO Zuidoost-Brabant

	Econo- mische clusters	HTSM	Logistiek	Mainte- nance	Biobased	Agro& Food	Life Sciences
A Landbouw	8.414					8.414	
C Industrie (*)	40.243	35.678		3.994	7.653	7.954	1.032
G Handel	10.604	5.277				4.804	523
H Logistiek	11.683		11.683				
J ICT (*)	8.849	8.849		8.358			
M Advisering	13.925	5.095		8.681		49	100
N Verhuur	58					58	
Q Gezondheid	640						640
S Overige diensten	270	270					
Totaal	94.686	55.169	11.683	21.033	7.653	21.279	2.295

Bron: EIB

Literatuur

BCI (2014), Economie en perspectieven van Midden- en West-Brabant, Buck Consultants International (BCI), Nijmegen.

CPB (2006), Welvaart en leefomgeving; een scenariostudie voor Nederland in 2040, CPB Bijzondere publicatie 64, Den Haag.

Corpeleijn, A. 2009. Grensoverschrijdende arbeid: werken in Nederland, wonen in het buitenland. Sociaaleconomische trends, aflevering 4e kwartaal 2009 (www.cbs.nl).

Decisio (2014), 'Economische analyse van het aantal internationals in Zuid-Nederland', Amsterdam.

Dialogic (2013) Clusterverkenningen Noord-Brabant, Utrecht

Euwals R. en K. Folmer (2009), Arbeidsaanbod en gewerkte uren tot 2050: een beleidsneutraal scenario, CPB Memorandum 225, Den Haag.

Huizinga F. en B. Smid (2004), Vier vergezichten op Nederland; productie, arbeid en sectorstructuur in vier scenario's tot 2040, CPB Bijzondere publicatie 55, Den Haag.

Huizinga F. en B. Smid (2012), Actualiteit WLO scenario's, CPB Notitie | 8 mei 2012.

Raspe O. (2014), Trends in de regionale economie. PBL 2014 Den Haag.

Strategic Board Delta Region (2014), Slim specialiseren, versneld duurzaam innoveren - Koepelvisie Delta Regio 2030, Breda

Van der Horst A., F. van Erp en J. de Jong (2011), Omgevingsscenario's voor gezondheid en zorg, Den Haag.

Bijlage A COROP vs RRO

De raming van werkgelegenheid voor Noord-Brabant wordt gemaakt voor de vier RRO's. De indeling van de gemeenten wijkt in het geval van twee van de regio's af van de regionale indeling naar COROP. Veel statistische informatie van het CBS wordt bijvoorbeeld gegeven naar COROP. Op onderdelen is daarom een aanpassing gemaakt van uitgangspunten en methodiek naar RRO gebied, waar die op COROP gebiedsniveau beschikbaar waren.

Ook het regionale werkgelegenheidsmodel van het EIB is in beginsel op COROP's gericht.

Het belangrijkste verschil is dat ten opzichte van de COROP regio's er vijf gemeenten van Midden naar West Brabant zijn heringedeeld. In de raming van parameters als pendel en participatiegraden zijn daarom enige aanpassingen nodig ten opzichte van de COROP regio's. Dit gebeurt op basis van beschikbare CBS informatie over de betreffende gemeenten. Ontbrekende informatie is aangevuld met gegevens over COROP West-Brabant exclusief Breda.

Bijlage B WLO studie

Op onderdelen is gebruik gemaakt van de inzichten uit de WLO studie van CPB/RPB/MNP in 2006. Zo is uit deze studie geput als het gaat om inschattingen van de toekomstige participatiegraden, werkloosheidscijfers en met name de sectorale ontwikkeling. Voor heel Nederland zijn de scenario's in de WLO volgens het CPB nog steeds actueel (CPB 2012); dat wil zeggen de realisaties in BBP, arbeidsproductiviteit en arbeidsaanbod vallen binnen de bandbreedten van de opgestelde scenario's: Global Economy (GE), Transatlantic Market (TM), Strong Europe (SE), en Regional Communities (RC)⁶.

De regionale verdeling van de groei heeft wel duidelijk afgeweken van de raming. PBL (2014) geeft aan dat met name voor de Randstad de werkgelegenheidsontwikkeling beduidend positiever is geweest, in lijn ook met een beduidende positievere demografische ontwikkeling. Voor de regio's buiten de Randstad lijken de WLO scenario's trefzekerder en liggen de ramingen van demografie en werkgelegenheid dichterbij de realisaties, zo blijkt uit de studie van PBL⁷.

De beperkte trefzekerheid van de WLO ramingen en het gedateerd raken van de in deze studie gebruikte shift en share modellen voor het bepalen van de regionale economische groei, zijn voor het EIB aanleiding geweest een regionaal werkgelegenheidsmodel te ontwikkelen. Dit model is in 2012 ingezet in de regionale Kantorenmonitors die voor het ministerie van I&M zijn gepubliceerd. In de lopende studie Investeren in Nederland voor het ministerie van BZK, Aedes en Bouwend Nederland is het regionale werkgelegenheidsmodel verder ontwikkeld. Een verschil met de benadering in de WLO studie is dat het EIB model de demografische ontwikkeling als uitgangspunt neemt. Dat heeft hier als voordeel dat consistentie tussen de werkgelegenheidsprognoses en de demografische prognose van de provincie bewaard blijft.

De ramingen van EIB en de WLO studie ontlopen elkaar voor de 'Overgangszone' (Gelderland, Flevoland en Noord-Brabant) nauwelijks. Het middenscenario van het EIB (vergelijkbaar met de provinciale raming) is nagenoeg gelijk aan het TM scenario uit de WLO studie (zie volgende tabel B).

Tabel B Werkgelegenheidsprognose EIB/WLO 'Overgangszone', gemiddelde groeicijfers (%) per jaar

		Realisatie	Prognose		
		2003-11	2003-20	2010-20	2020-40
		0,5			
WLO	GE		0,9		0,1
	TM		0,5		-0,3
	RS		-0,1		-0,7
EIB	Hoog			0,7	-0,1
	Midden			0,5	-0,2
	Laag			0,1	-0,4

Bron: CPB, EIB

⁶ CPB notitie (2012) 'Actualiteit WLO scenario's'

⁷ PBL (2014) 'Trends in de regionale economie'

Bijlage C Vergelijking CBS en LISA

De door het EIB bewerkte statistieken van CBS/UWV komen in het volume werkgelegenheid iets hoger uit dan LISA, zie navolgende tabel. Alleen voor de regio Zuidoost komt EIB op hetzelfde volume werkgelegenheid als LISA.

Tabel C Vergelijking tussen werkgelegenheidscijfers LISA en bewerking EIB (beide hebben betrekking op 'full time' banen), 2008

	EIB	LISA>12 beroeps- bevolking	Verhouding	Werkzame	Δ EIB	Δ LISA
West	301	286	0,95	319	-18	-33
Midden	179	159	0,89	181	-2	-22
Noordoost	294	288	0,98	295	-1	-7
Zuidoost	346	346	1,00	334	12	12
Provincie	1.121	1.079	0,96	1.130	-9	-50

Bron: LISA, CBS, EIB

Beide statistieken zijn ook vergeleken met de werkzame beroepsbevolking in de regio's. Het verschil tussen de werkgelegenheid en de werkzame beroepsbevolking in een regio wordt (in theorie) verklaard door het saldo van de in- en uitgaande pendel. De meeste regio's kennen een negatief pendelsaldo, zowel uitgaande van de EIB cijfers als van de LISA cijfers. Uitgaande van de wat lagere werkgelegenheidscijfers volgens LISA resteert een negatiever pendelsaldo voor de provincie als geheel (-50.000 vs -9.000).

Over het geheel genomen zijn de verschillen tussen de LISA cijfers en bewerkte EIB cijfers beperkt. In Noord-Brabant lijken de LISA cijfers hiermee overigens betrouwbaarder dan in veel andere regio's, waar de cijfers van LISA vaak substantieel lager liggen dan die van het CBS.

Bijlage D Regionale pendel provincie Noord-Brabant

De analyse van pendelstromen in 1998-2011 laat zien dat deze in de meeste gevallen zeer stabiel zijn als percentage van alle werknemers die in de regio wonen. Voor de toekomst wordt daarom in de meeste gevallen verondersteld dat de huidige pendelstromen niet veranderen.

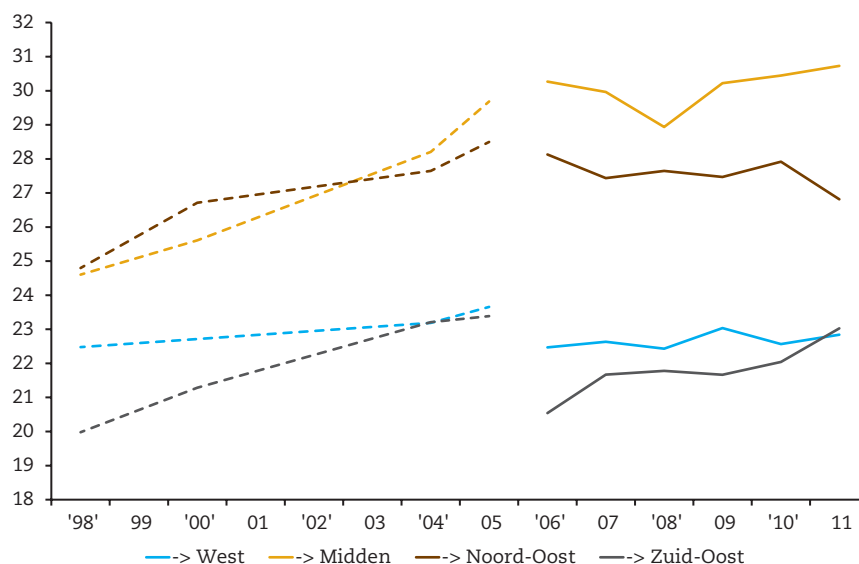
In deze bijlage zijn grafieken te vinden die de pendelstromen van werknemers naar, uit en binnen Noord-Brabant afzetten tegen het totale aantal in de bron COROP (banen van) wonende werknemers. (De inkomende pendel van buiten de provincie is afgezet tegen het aantal in de COROP werkende werknemers).

In 1998-2005 is alleen pendel van een persoon naar zijn of haar baan met het hoogste inkomen geregistreerd en afgezet tegen het totale aantal in de bron COROP wonende werknemers. Vanaf 2006 is pendel voor alle banen geregistreerd en afgezet tegen het totale aantal banen van in de bron COROP wonende werknemers.

De grafieken voor 1998-2005 zijn gebaseerd op de waarnemingen van 1998, 2000, 2004 en 2005.

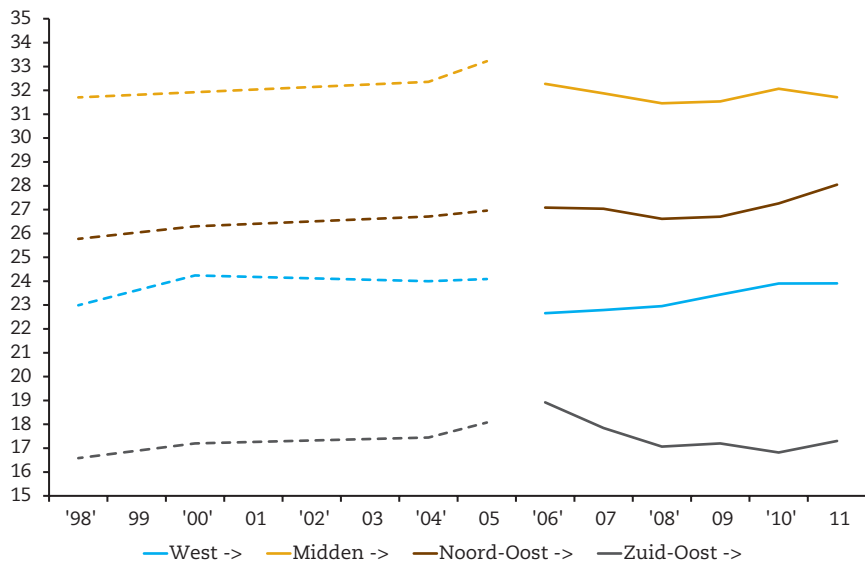
De twaalf pendelstromen tussen de COROP's zijn in drie grafieken D1-D5 weergegeven, waarbij de stromen van vergelijkbare relatieve gecombineerde omvang bij elkaar zijn gebracht.

Figuur D.1 Inkomende pendel als percentage van werkgelegenheid, per corop

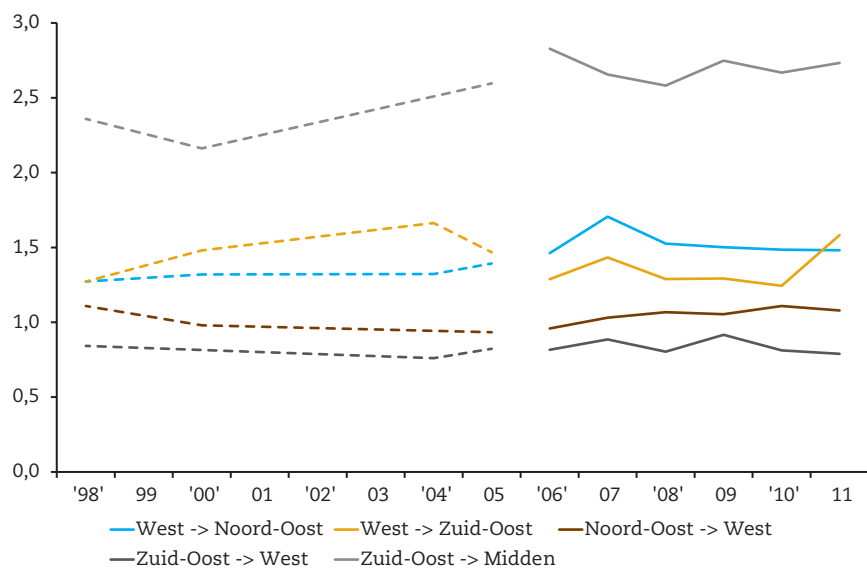
Bron: CBS, bewerking EIB

Figuur D2 Uitgaande pendel als percentage van werkzame beroepsbevolking (werknemers)

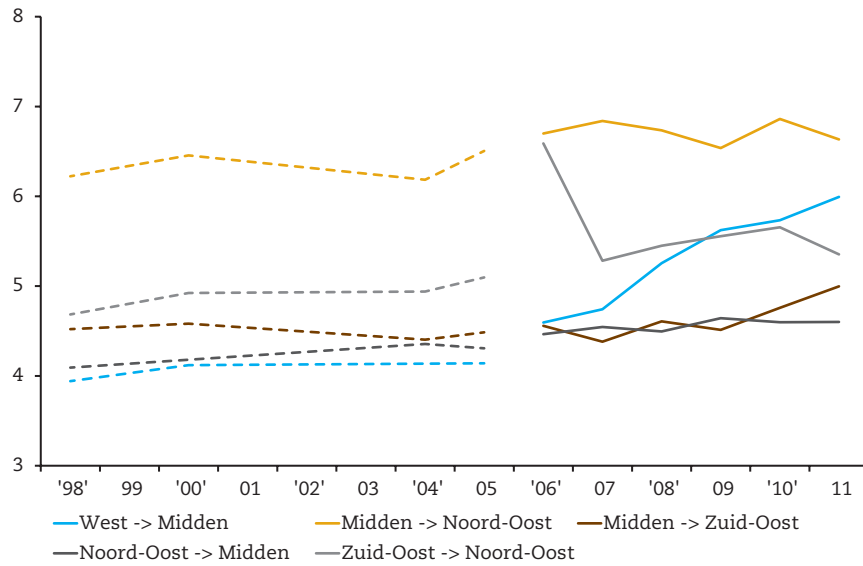
Bron: CBS, bewerking EIB

Figuur D.3 Pendel als percentage van werkzame beroepsbevolking (werknemers) in de broncorop

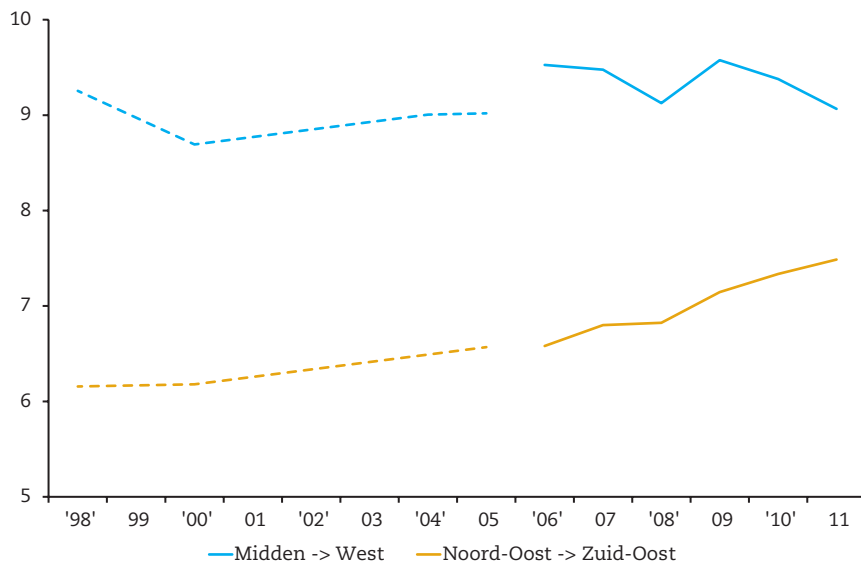
Bron: CBS, bewerking EIB

Figuur D.4 Pendel als percentage van werkzame beroepsbevolking (werknemers) in de broncorop

Bron: CBS, bewerking EIB

Figuur D.5 Pendel als percentage van werkzame beroepsbevolking (werknemers) in de broncorop

Bron: CBS, bewerking EIB

EIB-publicaties

2009

Verwachtingen bouwproductie en werkgelegenheid 2009

Oprachtgevers aan het woord - meting 2008

Procesintegratie en innovatief ondernemerschap in het bouwproces - meting 2008

Middenkaderopleidingen in de bouw

Algemene kosten in het bouwbedrijf 2006-2007

Bouw in beeld 2008

Trends en ontwikkelingen in de afbouwbranche 2009-2014

De zelfstandige zonder personeel in de bestratingsbranche

Het ziekteverzuim in de bouw in 2008

Verkenning effecten stimuleringsmaatregelen rond de woningbouw (www.eib.nl)

Monitor arbeidsongevallen in de bouw 2008 (ARBOUW)

Hervorming van de woningmarkt

Reïntegratie van langdurig zieke werknemers in de bouw

Bouwconcerns in beeld 2008-2009

2010

Verwachtingen bouwproductie en werkgelegenheid 2010

Algemene kosten in het bouwbedrijf 2006-2008

Bedrijfseconomische kencijfers b&u-bedrijven 2008

Bedrijfseconomische kencijfers gww-bedrijven 2008

Trends en ontwikkelingen in de afbouwbranche 2010-2015

Zzp'ers in de bouw

De arbeidsmarkt in de bitumineuze en kunststofdakbedekkingsbranche

Kantorenleegstand - probleemanalyse en oplossingsrichtingen (www.eib.nl)

Ondergrondse netwerken en grondwaterbeheer

Monitor arbeidsongevallen in de bouw 2009 (ARBOUW)

Ziekteverzuim in de bouw 2009

Beleidsvarianten beperking hypotheekrenteaftrek en liberalisatie huursector (www.eib.nl)

Nacht- en weekendwerk in het wegonderhoud

Bouw in beeld 2009

De bouwarbeidsmarkt 2010-2015

Bedrijfseconomische kencijfers gespecialiseerde bedrijven 2007-2008

Strategie en crisis

Vrouwen in technische functies

Marktstudie AFNL 2011-2012

Infrastructuurmonitor - MIRT 2011

Kantorenleegstand - analyse van de marktwerking (www.eib.nl)

2011

Verwachtingen bouwproductie en werkgelegenheid 2011

Algemene kosten in het bouwbedrijf 2007-2009

Openbare aanbestedingen in de gww

Bedrijfseconomische kencijfers gww-bedrijven 2009

Bedrijfseconomische kencijfers b&u-bedrijven 2009

Succesvol binnenstedelijk bouwen

De winst van innoveren (www.eib.nl)

Algemene BouwplaatsKosten (ABK) van B&U-projecten 2010 (ARBOUW)

Productiviteit en strategie (www.eib.nl)

Bouwconcerns in beeld 2009-2010

Trends en ontwikkelingen in de afbouwbranche 2011-2016

Restauratie en onderhoud van monumenten - marktverkenning tot 2015

Aanbestedingsgedrag opdrachtgevers (www.eib.nl)

Actuele situatie in de bouw - overzicht ten behoeve van de nieuwe woonvisie (www.eib.nl)

Dynamiek op de woningmarkt

De civiele betonbouw tot 2016 - ontwikkelingen op de markt en in de rolverdeling in het bouwproces (www.eib.nl)

Monumenten en corporaties - monumentenbezit en -beleid van corporaties (www.eib.nl)

Ziekteverzuim in de bouw 2010 (www.eib.nl)

Maatschappelijke woonagenda - van programmeren naar stimuleren
Monitor arbeidsongevallen in de bouw 2010 (ARBOUW)
Kantorenmonitor - analyse van vraag en aanbod (www.eib.nl)
MKBA Herstructurering Eemsdelta
Bedrijfseconomische kencijfers - b&u- en gww-bedrijven 2010 (www.eib.nl)
Kosten en baten van de bouw bbl-opleiding (www.eib.nl)
Overheid en markt; nieuw evenwicht in aanbesteden (www.eib.nl)
Dienstverlening van medeoverheden - quick scan onder architectenbureaus (www.eib.nl)
Infrastructuurmonitor - MIRT 2012 (www.eib.nl)
Algemene kosten in het bouwbedrijf 2008-2010 (www.eib.nl)
Kostenmodel omgevingsrecht (www.eib.nl)
Bouwen voor kwaliteit (www.eib.nl)
2012
Evaluatie stimuleringspakket woningbouw (www.eib.nl)
Verwachtingen bouwproductie en werkgelegenheid 2012
Situatie op de Nederlandse hypotheekmarkt
Arbeid en scholing in de restauratiesector
Trends en ontwikkelingen in de wegebouw tot 2017 (www.eib.nl)
Trends en ontwikkelingen in de afbouwbranche 2012-2017
Bouwconcerns in beeld 2010-2011
Effecten van bezuinigingen in de infrastructuur (www.eib.nl)
Annuitaire beperking hypotheekrenteaftrek (www.eib.nl)
Vitaliteit: van feit tot beleid (www.eib.nl)
Ziekteverzuim in de bouw 2011 (www.eib.nl)
Landelijke samenvatting kantorenmonitor (www.eib.nl)
Stedelijke ontwikkeling en infrastructuur (www.eib.nl)
Monitor arbeidsongevallen in de bouw 2011 (ARBOUW)
Aanbestedingsgedrag opdrachtgevers (www.eib.nl)
Gemeentefinanciën, voorzieningen en ruimtelijke investeringen in krimpgebieden (www.eib.nl)

Kantorenmarkt Noord Nederland (www.eib.nl)

Kantorenmarkt Oost Nederland (www.eib.nl)

Kantorenmarkt provincie Utrecht (www.eib.nl)

Kantorenmarkt Noord-Holland en Flevoland (www.eib.nl)

Kantorenmarkt Zuid-Holland (www.eib.nl)

Kantorenmarkt Zeeland (www.eib.nl)

Kantorenmarkt Noord-Brabant (www.eib.nl)

Kantorenmarkt Limburg (www.eib.nl)

Verkiezingsprogramma's - gevolgen voor de woningmarkt en de bouwproductie (www.eib.nl)

Bouwen voor de zorg (www.eib.nl)

De bouw in 2020 (www.eib.nl)

Inventarisatie projecten Noord-Holland Noord 2013 (www.eib.nl)

Bouwschoolverlaters (www.eib.nl)

Perspectief voor de funderingsbranche (www.eib.nl)

Bouw in beeld 2011-2012

Regeerakkoord en woningcorporaties (www.eib.nl)

Infrastructuurmonitor - MIRT 2013 (www.eib.nl)

Algemene kosten in het bouwbedrijf 2009-2011 (www.eib.nl)

Bedrijfseconomische kencijfers - b&u- en gww-bedrijven 2011 (www.eib.nl)

Marktstudie AFNL 2012-2017

2013

Verwachtingen bouwproductie en werkgelegenheid 2013

Verhuurderheffing en huurmaatregelen in krimpregio's (www.eib.nl)

Bouwconcerns in beeld 2011-2012

Woonakkoord - effecten op bouwproductie en werkgelegenheid (www.eib.nl)

Trends en ontwikkelingen in de afbouwbranche 2013-2018

Investeringsfaciliteit en verhuurderheffing (www.eib.nl)

De Stroomversnelling (www.eib.nl)

Ziekteverzuim in de bouw 2012 (www.eib.nl)

Verkenning woningbouwprogrammering Regio Amersfoort (www.eib.nl)

De feiten rond aanbesteden (www.eib.nl)

Monitor arbeidsongevallen in de bouw 2012 (ARBOUW)

Bouwen voor het onderwijs

Regionale kantorenmarkten Metropoolregio Rotterdam en Den Haag (www.eib.nl)

SER Energieakkoord (www.eib.nl)

Duurzame inzetbaarheid van arbeid

Bouw in beeld 2012-2013

Restauratie en onderhoud van monumenten

Waterbouw en waterschappen tot 2020

MKBA Zeeuws-Vlaanderen

Infrastructuurmonitor - MIRT 2014 (www.eib.nl)

EMVI, tenzij..... (www.eib.nl)

Verkenning woningbouwprogrammering regio Arnhem-Nijmegen (www.eib.nl)

Kostenverschil binnenstedelijk bouwen en bouwen op uitleglocaties in Noord-Holland (www.eib.nl)

Algemene kosten in het bouwbedrijf 2010-2012 (www.eib.nl)

Bedrijfseconomische kencijfers b&u- en gww-bedrijven 2012 (www.eib.nl)

2014

Verwachtingen bouwproductie en werkgelegenheid 2014

Bouwconcerns in beeld 2012-2013 (www.eib.nl)

Eindgebruiker en opdrachtgever in de bouw: lessen uit het buitenland (www.eib.nl)

Toekomstperspectieven sloopsector (www.eib.nl)

Scenariostudie Overijssel (www.eib.nl)

Verkenning woningbouwprogrammering Regio Amersfoort (www.eib.nl)

Startersregeling Regio Amersfoort (www.eib.nl)

Succesfactoren Regio Amersfoort (www.eib.nl)

Ziekteverzuim in de bouw 2013 (www.eib.nl)

Economisch Instituut voor de Bouw

Basisweg 10
1043 AP Amsterdam

Postbus 58248
1040 HE Amsterdam

t (020) 583 19 00
f (020) 583 19 99

eib@eib.nl
www.eib.nl

Desktop publishing: Margo Wakidjan-Nijbroek, EIB

The logo for the Economisch Instituut voor de Bouw (EIB) features the lowercase letters 'eib' in a bold, blue, sans-serif font. The 'e' and 'i' are connected, and the 'b' is slightly taller than the 'e' and 'i'. The background of the logo is white.

Economisch Instituut
voor de Bouw

Basisweg 10
1043 AP Amsterdam

Postbus 58248
1040 HE Amsterdam

t (020) 583 19 00
f (020) 583 19 99

info@eib.nl
www.eib.nl